

Makale Gelişi:
19.05.2025

Makale Kabulü:
14.06.2025

Araştırma
Makalesi

Uluslararası Siyaset Dergisi

U S J o u r n a l

TÜRKİYE DIŞINDAKİ TÜRKLER MESELESİNİN DEVLET POLİTİKASI HALİNE GELMESİNDE TÜRK MİLLİYETÇİLERİNİN FAALİYET VE ETKİLERİ

Öğr. Gör. Dr. Selim Yıldız

Ardahan Üniversitesi

Nihat Delibalta Göle Meslek Yüksekokulu

sy716856@gmail.com

 0000-0002-2485-3468

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti'nin bir ulus-devlet olarak kuruluş sürecinde milletleşme ve yeni devletin kurumsallaşma çabaları öncelikli bir yer teşkil etmiştir. Türkiye'nin sınırları dışındaki Türklere yönelik sevgi bağları zaman zaman dile getirilmesine rağmen bu konuda etkili bir politika ortaya konamadığı görülmektedir. Bunda şüphesiz Türkiye'nin uluslararası politikalar çerçevesinde tanınma ve yer edinme kaygıları da etkili olmuştur. Buna rağmen II. Dünya Savaşı sürecinde resmî milliyetçilik dışında filizlenmeye başlayan Türk milliyetçileri, soy birlikteliği ve millet temelinde meseleye daha fazla eğilmeye başlamışlardır. Türk milliyetçileri dünyadaki demokratikleşme hareketleri ve insan hak ve hürriyetleri doğrultusunda konuyu "Esir Türkler" temelinde hem Türkiye'nin hem de dünyanın gündemine taşımaya çalışmışlardır. Bu çerçevede makalede Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarından başlamak suretiyle Türkiye dışındaki Türkler meselesinin bir devlet politikası haline gelmesinde Türk milliyetçilerinin çabaları ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu etkilerde Atsız ve çevresi, 1960 sonrası milliyetçi teşekküller ve Milliyetçi Hareket Partisinin politikaları ve çabaları öncelikli bir yer tutmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Dışındaki Türkler, Esir Türkler, Türk milliyetçileri, Milliyetçi Hareket Partisi.

Atıf Bilgisi: Yıldız, Selim. "Türkiye Dışındaki Türkler Meselesinin Devlet Politikası Haline Gelmesinde Türk Milliyetçilerinin Faaliyet ve Etkileri," *Uluslararası Siyaset Dergisi* 3, sayı 1 (2025): 73-95.

Çıkar Çatışması Beyanı:

Etik Kurul Onayı:

Finansal Destek Beyanı:

Yazar Katkı Beyanı:

Yazar çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Yazar etik kurul onayı gerektirmediğini beyan etmiştir.

Yazar finansal destek almadığını beyan etmiştir.

1. yazar %100.

Article Received:
19.05.2025

Article Accepted:
14.06.2025

Research Article

THE ACTIVITIES AND INFLUENCES OF TURKISH NATIONALISTS IN TURNING THE ISSUE OF TURKS OUTSIDE TURKEY INTO A STATE POLICY

ABSTRACT

In the process of the establishment of the Republic of Türkiye as a nation-state, nationalization and the institutionalization efforts of the new state constituted a priority. Although Türkiye's affection for the Turks outside its borders has been expressed from time to time, it is seen that an effective policy on this issue has not been put forward. Undoubtedly, Türkiye's concerns of being recognized and gaining a foothold within the framework of international policies were also effective in this. Nevertheless, Turkish nationalists, who began to sprout outside of official nationalism during World War II, began to focus more on the issue on the basis of the unity of lineage and nation. In line with the democratization movements and human rights and freedoms in the world, Turkish nationalists tried to bring the issue to the agenda of both Türkiye and the world on the basis of "Captive Turks". In this framework, the article tries to reveal the efforts of Turkish nationalists in making the issue of Turks outside Türkiye a state policy, starting from the early years of the Republic of Türkiye. In these effects, Atsız and his circle, post-1960 nationalist organizations and the policies and efforts of the Nationalist Movement Party have had a priority place.

Keywords: *Turks Outside Türkiye, Captive Turks, Turkish nationalists, Nationalist Movement Party.*

To Cite: Yıldız, Selim. "Türkiye Dışındaki Türkler Meselesinin Devlet Politikası Haline Gelmesinde Türk Milliyetçilerinin Faaliyet ve Etkileri," *Uluslararası Siyaset Dergisi / US Journal* 3, no. 1 (2025): 73-95.

Conflict of Interest Statement: Author declared no conflict of interest.
Ethics Committee Approval: Author declared article does not require ethics committee approval.
Financial Support Statement: Author declared that there was no financial support.
Author(s) contribution Statement: 1th author 100%.

Giriş

Cumhuriyetin ilanından önce millet tanımı siyasi sınırlar içindeki bütün bir ahaliyi kapsayacak şekilde “*Halk Fırkasına Türk harsını kabul etmiş olan her Türkiyeli fert dahil olabilir*”¹ ifadeleriyle yer bulmuş, kültürün bütünleştirici ve milli devleti tamamlayıcı bir unsur olacağı belirlenmiştir. 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanununda ise millet, “*Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle Türk ıtlak olunur*” denilerek anayasal temele oturtulmuştur. Yine Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk de aynı doğrultuda “*Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir*” ifadesiyle siyasi sınırlar içinde bir Türklük ve millet tanımı ortaya koymuş; milliyetin esası ırka değil, siyasal sadakate bağlanmıştır.²

Bu konuda Recep Peker, Türk milletinin siyasi ve içtimaî camiası içinde kendilerine Kürtlük, Çerkezlik ve hatta Lazlık ve Pomaklık gibi fikirler telkin edilmiş olan vatandaşların da Türk milletinden sayıldığını belirtmiştir. Siyasi sınırlar dışındaki Türkler için ise Peker “*Ayrı ayrı dinlere sahip olan ve vatanımızın hudutları haricinde yer yer ya müstakil devletler kurmuş veya başka devletlerin tebaası vaziyetinde bulunmuş olan Türkler hakkında sıcak bir sevgi ile meşbu alakamızı muhafaza ederiz.*” demektedir. Ancak Peker, bu kütlerle olan kan ve tarih karabetini siyasi iştigallerinin dışında bir ilim mevzusu olarak düşündüklerini de belirtmiştir.³

Bununla birlikte Türk İnkılabının yerleşmesinde etkili isimlerden biri olan Mahmut Esat Bozkurt’un Türk milletinin hayatini meydana getiren unsurları; tarih birliği, dil birliği, hars birliği olarak ortaya koymakla beraber mezhep ve kıta Türklüğü yani Şii, Sünnî Türk; Rumeli Türklüğü, Anadolu Türklüğü vb. yani coğrafya temelli Türklüğü reddederek Türklüğü bir bütün olarak ele aldığı görülmektedir.⁴ Mahmut Esat Bozkurt, Roma Hukuku Profesörü Mişon Vantura ile aralarında Türkçe konuşup konuşmama mevzusu temelinde geçen konuşmalarda da Türklüğün iki şekilde ileri sürülebilir olduğunu vurgulamıştır. Biri kültür, vicdan Türklüğü, diğeri ise kanun yani nizam Türklüğü idi. Bu çerçevede Bozkurt, Osmanlı Mebusan Meclisinde Boşo adlı bir Rum mebusun, “*benim Türklüğüm Osmanlı Bankası kadardır*” dediğini örnek verir ve bunu o dönem teba-ı şahaneden olarak söylediğini ve bunun “Kanun Türk’ü” olduğunu ifade etmiştir.⁵

Diğer yandan Millî Mücadelenin yürütülmesinde önemli yararlılıkları görülen ancak Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan sonra resmî görev almayıp tarih çalışmalarına yönelen İsmail Hami Danişmend⁶, Türkiye Cumhuriyeti’nde milliyet konusunda “*Bizde milliyetin hususi tarifleri gibi resmî tarifleri de rengârenk bir mozaik teşkil edebilecek kadar çeşitlidir*” eleştirisi ile birtakım tespitler ortaya koymuştur. Esasında bu tespitler millete de milliyetçiliğe de bakış ve farklılık konusunda da yol gösterici niteliktedir. Bunlar; Anayasada tabiiyet prensibi, CHP programında dil, kültür, mefkûre birliği, Milli Müdafaa Vekâletinin askerî liselere alacağı talebe şartnamesinde öz Türk ırkından olma şartı yani ırk esası, 1932 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından liselerde okutulmak üzere tertip edilen “Lise Tarih” kitabının birinci cildinde Baykal Gölünden Tuna boylarına kadar uzanan Türklük hududu ile Turancılık, Maarif Vekâletinin yine liselerde okuttuğu kitabın Tanzimat Edebiyatı bahsinde devlet hududunun

¹ Faruk Alpkaya, *Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşu (1923-1924)*, (İstanbul: İletişim, 2013), 39.

² Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Türk Gelişmeleri*, (İstanbul: YKY, 2014), 308-310.

³ Taha Parla, *Türkiye’de Siyasal Kültürün Resmî Kaynakları III*, (İstanbul: İletişim, 1992), 109.

⁴ Zeynep Kerman, İnci Engünün, Mehmet Kaplan, Necat Birinci, *Atatürk Devri Fikir Hayatı I*, (Ankara: Kültür Bakanlığı, 1981), 242-245.

⁵ Mahmut Esat Bozkurt, “Azlıklar İş 1”, *Son Posta*, 16 Şubat 1936, 5, 6.

⁶ Cevdet Küçük, “Danişmend, İsmail Hami”, *TDVİA*, Cilt: 8, (1993), 465.

referans alınması ve Mustafa Kemal'in Panislamizm ve Panturanizme yönelik eleştirisini ifade eden konuşmasına yer vermesi ile vatan esası şeklinde ortaya konulmuştur.⁷

Bu bağlamda yeni kurulan Türk devleti, siyasi sınırlar içinde bir Türk milleti kavramı ortaya koymaya yönelmiştir. Bu kapsamda kimi zaman etnik vurgulara ağırlık verilmiş kimi zaman da milletleşme temelinde duygu yönü ağır basan ifadelere yönelme söz konusu olmuştur. Dolayısıyla siyasi sınırlar dışında kalan Türkler konusunda, doğal olarak, çok da iddialı olunamamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu takip eden süreçte özellikle Balkanlarda Türklere yönelik gerçekleştirilen baskılar karşısında yüz binlerce Balkan Türküne kucak açmış⁸ olmasına rağmen meseleyi bütünüyle ele alamamış, Osmanlı Devleti'nin çöküşü, ulus-devletin kuruluşu ve yeni dünyanın getirmiş olduğu konjonktür içinde hareket etmek durumunda kalmıştır. Mesele soydaşlıktan öte Türk milletinin davası haline getirilememiş, bir "Büyük Devlet İdeali" ortaya konamamıştır. Bununla birlikte tasaların başında Türkiye'nin olması meseleyi bir ilim mevzusu olarak ele almayı zorunlu kılmıştır. Yine de Türkiye'nin gerek Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkışındaki etkileri gerekse Türkolojinin gelişmesinde büyük katkıları olan Dış Türklere devletin kapılarını açarak geleceğe yönelik politikalarının da temellerini hazırladığı anlaşılmaktadır.

Türk milliyetçilerinin özellikle 1940'lı yıllardan itibaren milli kültür, madde-mane muvazenesi, maddi ve manevi kalkınma vb. yanında etkili şekilde antikomünist bir misyon yüklenmesinde Türkiye sınırları dışındaki Türklerin de Türkiye gibi bağımsız birer devlet olmasını sağlama düşüncesi etkili olmuştur. Türkiye Türklüğünün uzak geçmişini ifade eden Türkistan coğrafyası ile Karadeniz'in kuzeyi, Balkanlar coğrafyası ve Batı Trakya, Kıbrıs Türklüğü, Musul-Kerkük topraklarının Türk milliyetçilerinin gündeminde hep var olduğu görülmektedir. Bu varoluşta Türk milliyetçiliğinin doğuşu yıllarında Kazanlı Yusuf Akçura, Kırmılı İsmail Gaspıralı, Azerbaycanlı Hüseyinzade Ali ve Ahmet Ağaoğlu gibi kişilerin kendini hissettirmiş olmasının meselenin ele alınmasında süreklilik sağladığını söyleyebiliriz. Bu çerçevede Recai Coşkun'un Türk dünyası açısından ortaya koyduğu üç önemli tespit bulunmaktadır. Birincisi, Türk ve İslam dünyasının yüzyıllar boyunca süregelen kültürel donukluktan kurtulmak için 1800'lü yılların son çeyreğinde emareleri görülen ancak 1900'lerin başlarında iyice belirginleşip kurumsallaşan bir "aydınlanma atılımı" ile tarihten silinme tehdidini bertaraf etmeye çalıştığıdır. İkincisi, Türk dünyasının değişik köşelerinde birbirine yakın zamanda başlayan bu aydınlanma hareketinin Macaristan'dan İstanbul, Tiflis, Bakü, Taşkent'e ve Doğu Türkistan'a; Kahire'den Bahçesaray ve Kazan'a yayıldığı ama her hareketin birbirini yakından takip etmeye çalıştığı ve beslediğidir. Üçüncüsü ise hem Osmanlı'nın çöküşü hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna uzanan istiklal mücadelesine Türk dünyasının her yanından yakın ilgi duyulduğu ve maddi-manevi desteğin esirgenmediğidir. Azerbaycan Milli Marşının ve Çırpınırın Karadeniz şiirinin yazarı olan ve Balkan Savaşlarında Türklere destek vermek için Edirne'ye gelen Ahmet Cevat, Millî Mücadele Döneminde "Uzaktaki Kardeşime" şiirini yazan Mağcan Cumabay, "Tufan: Anadolu Kışlağının Muzaffer Ordularına" şiirini yazan Süleymanoğlu Çolpan bu sürekliliğin yapı taşları olmuştur.⁹

Bu süreklilik, ilgi ve destek Türkiye Cumhuriyeti'nin kurumsal yapılarında da kendini göstermiş, Türkiye Türklüğü dışından birçok ilim adamı Türkiye Cumhuriyeti'nin kurumsallaşmasında görev almışlardır. Türk kültürüne kazandırdığı eserlerle Reşit Rahmeti Arat, Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesinde Sosyoloji Bölümü hocalığı

⁷ İsmail Hami Danişmend, *Türklük Meseleleri*, (İstanbul: Fatih Yayınevi, 1983), 5-8.

⁸ H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanlar'ın Makûs Talihi*, (İstanbul: Kum Saati, 2001), 306-335

⁹ Recai Coşkun, "20. Yüzyıl Türk Aydınlanması: Türkiye'deki Turan ve Turan'daki Türkiye", *Türkiz*, 33, sayı 17 (2012), 43-63.

yapan Tahir Çağatay, Fuat Köprülü'nün asistanlığını yapmış olan Akdes Nimet Kurat, Kazan Türklerinden olup Türk lehçeleri üzerine çalışmaları olan Saadet Çağatay, yine Kazan Türklerinden olan Ahmet Temir, Altan Deliorman'ın babası, Bulgaristan Türklerinden olan ve Bulgaristan Razgard'da ilk Türk matbaasını kuran Necmettin Deliorman, 1921'de Buhara Cumhurbaşkanı olan ve daha sonra Türkiye ile Türkistan arasında köprü olan ve Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsünün kurucularından Osman Hoca bu isimlerden bazılarıdır.¹⁰ Bunlardan Türkiye'de tarihçiliğe büyük katkıları olan Zeki Velidi Togan Sovyetlere karşı Türkistan Bağımsızlık Mücadelesi olan "Basmacılık Hareketi"ne liderlik yapmış olması¹¹ yönüyle; Mehmet Emin Resulzade ise Azerbaycan'ın bağımsızlığı için çabalar göstermesi bakımından önemli bir yere sahip olmuşlardır. Nitekim Türk dünyasında komünizme karşı çıkarılan ilk siyasi dergi olarak bilinen Yeni Kafkasya Dergisinin yükü de büyük ölçüde Mehmet Emin Resulzade ve Azerbaycanlı milliyetçilerin omuzlarında olmuştur. Derginin asıl amacı Azerbaycan'ı istiklaline kavuşturmak olsa da Bolşevik esareti altındaki bütün milletlerin masumiyetini savunmaktan çekinmemiştir.¹²

Atatürk döneminde Türkiye'nin Bakü Türkoloji Kongresine (1926) delege göndermesi ve ortak alfabe konusuna olan desteği de aslında 1990'larda yeniden gündeme gelecek politikaların da başlangıcı olmuştur. 26 Şubat ile 6 Mart günleri arasında yapılan kurultaya Sovyetler Birliğinde yaşayan hemen bütün Türk halklarından temsilcilerin yanında Rus ve bazı Avrupalı Türkologlar da katılmıştır. Bu kurultayın delege listesinde isimlerinin karşısında Ankara ve İstanbul yazan dört kişi; Fuat Köprülü, Hüseyinzade Ali Bey ve Macar Mesaroş Yula ve Avusturyalı P. Vittek olmuştur. Kurultaya 131 kişi katılmış, 17 oturum düzenlenmiş; tarih, dil, edebiyat, yazım, alfabe, etnografya ve medeniyet ile ilgili 38 bildiri sunulmuş ve uzun uzun tartışmalar yapılmıştır. Bakü Kurultayında ilmi ve siyasi çeşitli konular gündeme getirilmiştir ve tartışılmıştır. Kurultayın ana konusu ise Türk halklarının ortak bir yazı sisteminde birleşmeleri ve ortak bir edebî dilin oluşturulmaya çalışılması olmuştur. Bu iki ana konuyu, bilhassa Arap yazısının bırakılıp Latin yazısının alınmasını Rus Türkolog ve siyasetçiler bütün güçleriyle desteklemişlerdir. Rus Türkolog Samoyloviç, ortak alfabe yanında Gaspıralı İsmail Bey gibi ortak edebi dili de arzu ettiğini samimi bir şekilde açıklamıştır. Türkiye'yi temsilen kurultaya katılanların alfabe konusunda tek kelimesi bile kayıtlarda yer almamıştır. Vahit Türk'e göre, Türkiye'yi yönetenler alfabe konusunda Sovyet politikasını çözmüşler ve Latin alfabesinin Türkler arasında yaygınlaştırılacağını anlamışlardır. Zaten Azerbaycan başta olmak üzere bazı Türk halkları Latin harflerini kullanmaya başlamışlardır. Türkiye bu konuda istekli olduğunu göstermemiş ve Sovyet coğrafyasındaki hemen bütün Türk halkları Latin yazısını benimsedikten sonra Harf Devrimini yapmış, yani Sovyetler Birliğiyle bir satranç oynamış ve ilk oyunu kazanmıştır. Türkiye'nin tavrı, kurultaydaki Latin karşıtlarının önderi durumundaki Galimcan Şeref'in de dikkatini çekmiş ve Azerbaycan'ı adeta Türkiye'nin emrinde olmakla suçlamıştır. Kurultay tutanaklarının bugüne getirdiği çok önemli bir başka konu da Türk, Türkçe, Türk halkları, Türk-Tatar halkları, Türk-Tatar dilleri, Turan vb. kavramların çok rahat bir şekilde ve içi tam dolu olarak birer terim niteliğinde Türk olanlar ve olmayanlar tarafından da kullanılması olmuştur.¹³

1926'da Bakü'de toplanan Türkoloji Kongresine "Türk-Tatar Dillerinin Karşılıklı Münasebetleri" ve "Türk-Tatar Dillerinde İلمي Terminolojinin Tanzimi Prensipleri" başlıklı bildirilerle katılan Kırımlı Bekir Sıtkı Çobanzade, Yeni Alfabe Merkez Komitesinin 6-13 Mayıs

¹⁰ E. Yaman, A. K. Bolaç, A. Esatoğlu, *Türkiye'deki Türk Dünyası*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2015).

¹¹ Okan Yeşilot, B. Özdemir, "Sovyet Arşiv Belgeleri Işığında Basmacı Hareketi", *Belleten* 85 sayı 302 (2021), 279-309.

¹² Adem Can, *Yeni Kafkasya Mecmûası*, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 41, (2007), 111-114

¹³ Vahit Türk, "1926 Bakü Türkoloji Kurultayı", *Türkiz*, 3, sayı 17, (2012), 29, 41.

1931'de Almatı'da yaptığı toplantıda "Türk Alfabelerinin Birleştirilmesi" sorunu ile yetinmeyerek yazım, terminoloji ve Türk dillerinin birleştirilmesi gibi konuları da gözden geçirmiştir.¹⁴

Atatürk Döneminde Türklüğün araştırılmasına önem verilmesi, Bulgaristan'ın Razgard kasabasında meydana gelen olaylara karşı gösterilen tepki¹⁵ Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Romanya elçiliğine getirilmesi ve Gagauzlarla ilgilenmesi¹⁶ Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında kayda değer hususlardır. İlerleyen yıllarda resmî milliyetçilik dışında gelişme gösteren daha çok Atsız ve çevresiyle varlığını ortaya koyan Türk milliyetçilerinin dergi ve gazete faaliyetleri ile Türkiye sınırları dışındaki Türkler konusunu bir şura dönüştürmesi, konuyu Türk milliyetçilerinin temel meseleleri arasına sokmuştur.

1. Türk Milliyetçilerinin Temel Meselesi Olarak Türkiye Dışındaki Türkler

Resmî milliyetçilikle Atsız ve çevresinin öne sürdüğü milliyetçilik anlayışlarının örtüştüğü noktalar daha çok etnik vurgularda belirmiştir. Nitekim resmî milliyetçiliğin Fransız yurttaşlığı anlayışı ve etnik milliyetçiliğe dayalı milliyetçilik anlayışını Halkevlerinin yayınlarında, ders kitapları vb. görmek mümkündür. Atsız ise Türkler arasında bir siyasal birliği amaç edinen siyasal ve etnik tabanlı milliyetçiliğin kapılarını açmıştır. Bu doğrultuda "Bütün Türkler bir ordu, katılmayan kaçaktır", "Fertler ölür, millet yaşar", "Sen yok, biz varız" gibi sloganlar "Atsız Mecmûanın kapağında yer almıştır.¹⁷ Atsız, ulus-devlete karşı Turan'ı, resmî milliyetçiliğe karşı ırkçılığı ve Batılılaşmaya karşı Türkleşmeyi savunmuştur.¹⁸

II. Dünya Savaşı sırasında Sovyet ve Alman orduları saflarında Türklerin bulunması da Türkiye dışındaki Türkler meselesini daha aktif hale getirmiş, savaştan sonra komünizmle mücadelenin dünya genelinde önem kazanması ise Türk milliyetçilerinin Sovyet egemenliğindeki Türklere ve diğer Türklere olan ilgisini artırmasını sağlamıştır. Bu süreçte Türkiye, yarısı Sovyetler Birliği ve İngiltere, diğer yarısı da Alman etkisinde olan bir ateş çemberi ile çevrelenmiş durumdaydı. Alman ordularının Sovyetler Birliği topraklarında hızla ilerlemeleri mülteci Türk liderleri arasında olduğu kadar Türkiye'deki Türkçü çevrelerde de ciddi bir heyecan ve hoşnutsuzluk yaratmıştır.¹⁹ Bu çerçevede görünüşte Sabahattin Ali-Atsız Davası gibi görünen ancak hakikatte resmî milliyetçilik ile Atsız'ın temsil ettiği milliyetçilik düşüncesinin çarpışması²⁰ olan davalar sürecinde esir Türk bölgelerine yönelik düşüncelerin de sesini duyurmaya başladığı görülmektedir. Bu süreçte Turancılık suçlamasıyla yargılanan 23 Türk milliyetçisi içinde ileride Türk milliyetçiliğinin genişlemesine ve büyümesine liderlik yapacak olan Alparslan Türkeş de bulunuyordu. Türkeş'in sorgulama sırasında milliyetçi olduklarını, bütün Türklerin esaretten kurtulması ve mutlu olmasını istediklerini, bu yüzden Nihal Atsız'a yazı gönderdiğini ifade etmesi savunulan Türk milliyetçiliği anlayışının sınırlarını ve varlık nedenini ortaya koymasından da önemlidir.²¹

¹⁴ Mehmet Akça, "Sovyetler Birliğinde Galiyecilik", *Türkez*, 3, sayı 17, (2012), 83.

¹⁵ İlhan Darendelioğlu, *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri*, (İstanbul: Anda, 1975), 65-68.

¹⁶ Yonca Anzerlioğlu, "Hamdullah Suphi ve Gagauz Türkleri", *Hamdullah Suphi ve Gagauzlar* içinde (143-152), Prof. Dr. Mehmet Şahingöz, Doç. Dr. Alper Alp (ed.), (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 2016).143-152.

¹⁷ Turgay Uzun, *Türk Milliyetçiliği ve MHP*, (Ankara: Ebabil, 2005), 240-241.

¹⁸ Yıldız Akpolat, *Türkiye'de Milliyetçiliğin Sosyolojisi*, (Erzurum: Fenomen, 2008), 53-54.

¹⁹ Ahat Andican, *Türkistan Mücadelesi*, (İstanbul: Ötüken, 2020), 419.

²⁰ İlhan Darendelioğlu, *Türk Milliyetçiliği Tarihinde Büyük Kavga*, (İstanbul: Oymak Yayınları, 1976); Hikmet Tanyu, *Türkçülük Davası ve Türkiye'de İşkenceler*, (Kayseri: Erciyes, 1950).

²¹ Semih Yalçın, *Türk Milliyetçiliğinin Bir Hizmetkârı Alparslan Türkeş*, (Ankara, Sivas Ülkü Ocakları Yayını, 2001), 36.

Burada hemen şunu da ifade edelim ki Türkes'e göre Turan, yani Türk birliği yalnız Asya'dakiler değil, bütün Türklerdir. Türkes, Atsız'la konuşmalarında “*Mazide olmuş olan şeyler istikbalde de olabilir*” şeklinde Ali Fuat Paşa'ya ait olduğu bir sözden bahsettiklerini bahis açmaktadır. Burada Türklerin Oğuz Han zamanında birleştikleri gibi istikbalde de birleşebileceklerini konuştuklarını bildirmektedir.²²

Bu bağlamda Türkiye dışındaki Türklere yönelik artan ilginin en önemli temsilcisi olarak Hüseyin Nihal Atsız gösterilebilir. Atsız, Macarların 1956 yılında Sovyetlere karşı başkaldırışından duygulanarak Macar vatanseveri ve Türk dostu İmre Toth'a ithafen “Kardeş Kahraman Macarlar” şiirini kaleme almıştır. İmre Toth da İlhan Darendelioğlu'nun Toprak Dergisinde Türk kardeşlerine hitaben yayımlanan yazısında Sovyet esaretinde yaşayan Hun-Türk-Macar ulusların hürriyet meyvesine kavuşacaklarını ifade etmiştir.²³

Turancılık düşüncesi yüzünden bacanağı Mehmet Kaplan'la da arası açıldığı Ömer Özcan tarafından ifade edilen Atsız, Türk dünyasının sıkıntıları ile daima ilgilenmeye ve bunları dile getirmeye çalışmıştır. Atsız'ın Kerkük'te Türkmenlere karşı yapılan katliamın 6. Yıl dönümünde Ötüken Dergisini, Kerkük Özel Sayısı olarak çıkardığı görülmektedir. Doğu Türkistan, Kıbrıs ve İran Türklerinin meseleleri bu çerçevede onun yazılarının ana konuları olduğu görülmektedir. Atsız, hocası Zeki Velidi Togan'ın ölüm yıl dönümünde Ötüken'i özel sayı olarak neşrettiği gibi Abdülkadir İnan, M. Sadık Aran, Kıyımlı Edige Mustafa Kıyımlı, vatansız bir Macar mülteci olan İmre von Toth ile de münasebet halinde olmuştur. Atsız, Kazak Türklerinden olan Hasan Oraltay'ın “Alaş” isimli kitabına da bir takdim yazısı yazmıştır. Doğu Türkistan davasının önemli isimlerinden olan Hızırбек Gayretullah da 1958'de Atsız'la tanışmıştır.²⁴ 1950'lerde Türkiye'ye geldiğinde Zeki Velidi Togan tarafından himaye edilen Gayretullah, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) sekreterliği yaptığı gibi Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) teşkilatlarında da bulunmuş ve MHP yöneticileri tarafından önemsenmiştir.²⁵

Yine Türk milliyetçilerinin 1960'larda Kıbrıs Türklüğünün komünizm karşısında içinde bulunduğu durumlara ve adanın geleceğine dikkat çeken yazılar kaleme aldıkları görülmektedir. Fethi Tevetoğlu bu yönde Asya Milletleri Komünizmle Mücadele Konferansı Umumi Heyetine sunduğu raporda Kıbrıs'ta bütün hür dünyanın güvenini tehdit eden sorunlar olduğunu ifade etmiştir. Bu dönemde Kıbrıs'ta komünizmin temsilcisi Terakkiperver Emekçi Halk Partisi ile doğrudan irtibatlı olan “Haravgi” isimli bir günlük gazete ve komünist teşekküller faaliyet gösteriyordu.²⁶ Milliyetçi çevreye yakın isimlerden olan Gökhan Evliyaoğlu da 23 Nisan 1961 tarihli bir yazısında Komünist Partinin Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı konusunda Kıbrıslı Savaşçıların Milli Örgütü tarafından yönlendirildiği hatta Rusya'da yetişmiş siyasilerin ise Komünist Partiyi sevk ve idare için Kıbrıs'a gönderilebileceğine işaret etmiştir.²⁷

Diğer yandan CKMP Genel Başkanı Alparslan Türkes'in Kıbrıs konusunda 1960'larda hükümete yönelik eleştiri ve önerilerinin ise hem milli hem gerçekçi hem de stratejik olduğu görülmektedir. CKMP Genel Başkanı Alparslan Türkes, 8 Eylül 1965 ve 19 Ocak 1966'da iki defa hükümete Kıbrıs konusunda muhtıra vermiş, hükümetin çalışmalarının tatmin edici

²² Muhiddin Nalbantoğlu, *Alparslan Türkes ile Tarihi Aydınlatan Sohbetler*, (İstanbul: Toker, 2010), 21.

²³ *Toprak*, Mart-Nisan 1971, 7.

²⁴ Ömer Özcan, *Türkçüler: Cumhuriyet Devrinde Bir İdealin Takipçileri*, (İstanbul: Dergâh, 2020), 375-377.

²⁵ Serdal Öztürk, *Hızırбек Gayretullah'ın Hayatı, Faaliyetleri ve Doğu Türkistan Davasındaki Yeri*, (Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, 2016), 19-69.

²⁶ *Mücadele*, (12), Mart 1965, 24.

²⁷ Gökhan Evliyaoğlu, *Su Uyur Komünist Uyumaz*, (İstanbul: Toprak, 1962), 89.

olmadığını, Birleşmiş Milletler Teşkilatının (BM) Kıbrıs'ta Makarios'un Kıbrıs'ı temsile yetkili tek kişi olarak görmesi ve açıklamaları, yapılan müzakerelerde Türkiye'nin kuvvetlenmemesi, askerî müdahale şartlarını hesaba katmaması vb. konularında hükümet uyarılmıştır.²⁸

Milli Yol Dergisinin de 1960'larda Türk dünyasında yaşanan gelişmeleri yakından takip ettiğini, Türklüğün yaşadıklarını sayfalarına taşıdığı görülmektedir. Bu noktada Batı Trakya Türkleri, Kerkük Türkleri ve Kıbrıs ön sıralarda yer almıştır. Kerkük'te Ruslar adına çalışan Komünist Kürtlerin, Türklere yönelik gerçekleştirdiği katliamlar uzun uzun anlatılmıştır. 1970'lerde Ülkücü Ocakları Birliği ve Genç Ülkücüler Teşkilatı tarafından da protesto edilen 14 Temmuz 1959'daki Türk katliamından²⁹ sonra Türklere yönelik Komünist Kürtler tarafından yürütülen işkence ve sindirme faaliyetleri artmıştır. Öldürülen Kerkük Türklerinin kimisi direklere asılmış, kimisi yerde sürüklenmiştir. Bu noktada Milli Yol Dergisi hisli, mert, gamlı, başı dik ve milli haysiyeti yüksek diye tarif ettiği Kerkük Türklerinin hoyratlarına da sayfalarına yer vermiştir.³⁰

Türkiye dışındaki Türklerin temsilcilerinin komünizmle mücadelede Türkiye'de Türk milliyetçileri ile birlikte hareket etmesi Kıbrıs'ta, Kerkük'te, Rusya Türklerinde ve Doğu Türkistan'da yaşananlar göz önünde tutulduğunda Türk milliyetçilerinin komünizmle mücadeleyi aynı zamanda bir istiklal davası olarak anladıklarını söyleyebiliriz. Buna bir örnek olarak Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği (TKMD) Başkanı İlhan Darendelioğlu, Nevzat Yalçıntaş, Ahmet Karabacak ve İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Başkanı Ufuk Şehri'nin destekleriyle Taksim'de düzenlenen mitinge Doğu Türkistan davasının lideri İsa Yusuf Alptekin ve Türkistanlıların yerel kıyafet ve gök bayraklarıyla en ön sıralarda yer almaları gösterilebilir.³¹

Türkçüler Derneği ve İlhan Darendelioğlu'nun Toprak Dergisi ve matbaası da Türkiye dışındaki bazı Türklerin temsilcilerinin uğrak yerlerinden olmuştur. Türk dünyası mensuplarının gelişi Türkiye'deki Türk milliyetçiliği düşüncesine hem liderlik özelliği katmış hem Türkiye'ye zarar gelmemesi şartıyla Türk dünyası temelindeki düşünceleri genişletmiştir. Ayrıca Türk milliyetçisi gençlerin milli heyecanı artırılmasına katkı sunmuştur. Nitekim böyle isimlerden biri de Özbek Türklerinden olan ve "Dış Türkleri Araştırma Enstitüsü"nü kurulması önerisinde bulunan Ziyaeddin Babakurban'dır.³² Babakurban, Türkiye'deki Türkistanlılar adına Meclis ve Senato Başkanlıklarına başvurarak, Demirperde gerisindeki hürriyetinden mahrum insanları hatırlamak için Amerika'da 1959'dan beri her yıl Temmuz'un üçüncü haftasında "Esir Milletler Haftası"nın Türkiye'de yapılmasını talep etmiştir.³³ Bu yönde kamuoyunun yetersizliği fikrinde olan Babakurban, İstanbul'da 1953 yılının Nisan ayından Eylül ayına kadar altı nüsha intişar eden, ilmî, içtimaî ve kültürel mahiyette Türkistan Dergisini çıkarmıştır.³⁴

Ziyaeddin Babakurban, dünya basınında işlenmemiş bir mevzu olarak gördüğü Dış Türkler meselesinin Turancılık ve Pantürkizm gözüyle değil Rus ve Çin emperyalizminden kurtulmak isteyen "milletlere istiklal, insanlara hürriyet" meselesi olarak tanımlanmasından yanadır.

²⁸ Alparslan Türkeş, *Dış Politikamız ve Kıbrıs*, (İstanbul: Kutluğ, 1974), 131-139.

²⁹ Turhan Feyzioğlu, *Fırtınalı Yıllarda Ülkücü Hareket*, (İstanbul: Ozan, 2005), 415, 419.

³⁰ *Milli Yol*, 23 Şubat 1961, 8-10.

³¹ Ahmet Karabacak, *Üç Hilal'in Hikâyesi*, (İstanbul: Bilge Oğuz, 2011), 61.

³² Gülümser Güçlü, *Milliyetçi-Mukaddesatçı Bir Dergi: Toprak Dergisi (1954-1961)*, (Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2019), 75-77.

³³ *Milli Yol*, 27 Temmuz 1962, 11.

³⁴ Ziyaeddin Babakurban, *Dış Türkler ve Türkistan Davası*, (İstanbul: Doğan Güneş, 1962), 13.

Babakurban'ın tasnifinde Dış Türkler, birinci grupta; Sovyetler egemenliğindeki Özbekistan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Sibiryaya ile birlikte Çin'in Sinkiang (Xinjiang) diye isimlendirdikleri Doğu Türkistan'dan, ikinci grupta ise İdil-Ural, Kırım Kuzey Kafkasya ve Azerbaycan'dan ibaret görülmüştür. Türkistan'da yaşayan insanların ekseriyetinin Türk ırkından ve yüzde doksan dokuzunun Sünnî mezhebinde dâhil olduğunu vurgulaması ise meselenin Dış Türkler davasını savunanlar tarafından da tam anlamıyla anlaşılmadığını ortaya koyan bir nokta gibi durduğunu belirtmeliyiz. Ancak buna rağmen Babakurban'ın özellikle 1950'lilerin sonu ve 1960'ların başında ısrarla "Türk Dünyası" kavramı üzerinde yoğunlaşarak hür dünya umumi efkârına 6 milyon Türk'ün yok edildiğini söylediği zulmü anlatma kaygısına düşmesi, Türkiye Cumhuriyeti'ni ise "Türk Dünyasının Hür Mümessili" olarak görmesi ayrı bir önemdedir.³⁵

Hızırбек Gayretullah ise Milli Yol Dergisinde "Esir Milletler" in yaşadığı toprakların milliyet ve din bakımından Türklerle meskûn ve dünyaya insanlığı öğreten Türk cedlerinin mirasçıları olduğuna dikkat çekmiştir³⁶. Ülkücü hareketin önemli isimlerinden Galip Erdem ise "Esir Milletler Davası"nın birbirine benzemeyen iki yönüne işaret etmiştir. Bunlardan birisi kapitalist sömürgecilik ve İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, İtalya, İspanya ve Portekiz tarafından temsil edilmişlerdi. Buna 1917 Sovyet İhtilalinden sonra kara bir leke daha eklenmiştir. Öyle ki Erdem'e göre, bu ikinci safha yani kızıl sömürgecilik, kapitalist sömürgeciliği mumla aratmıştır.³⁷

"Esir Türkler" yerine "Tutsak Türkler" ifadesini kullanan Galip Erdem, "milletdaşlık" kavramını daha doğru buluyordu. Ona göre, "Tutsak Türkler Davası", Türk milliyetçilerinin hayal zenginliği sonucu meydana çıkmış bir oyun değil, dünyanın inkâr edilemez gerçeğidir. Ancak tutsak milletdaşların durumuna Türk milliyetçileri dışında Türkiye'yi yönetenlerin seyirci kaldığını ve bir yabancından daha uzak durduğunu söyleyen Erdem, Türkiye Cumhuriyeti uyruğu olmayan Türkleri üç bölüme ayırmıştır:

- Ana vatanlarında veya tarihin çok uzun bir dönemi boyunca bütün özellikleri ile ana vatan haline getirdikleri topraklar üzerinde oturan fakat yabancı bir devletin hâkimiyeti altında yaşayanlar: Doğu Türkistan, Batı Türkistan, Azerbaycan, Kuzey Kafkasya, İdil-Ural, Kırım, Afganistan, İran Türkleri.
- Osmanlı Devleti'nin gelişme ve yükselme dönemi boyunca fethedilen ülkelere yerleştirilen ve "Fatihlerin Çocukları" olarak tanınan Türkler: Balkanlar ve Orta Doğu devletleri içinde azınlık halinde yaşayan bu Türkler elli boyunca Türkiye'ye göç etmişlerdir. Fatihlerin çocukları manen ve maddeten, dayanılmaz bir baskı altında tutulmuşlardır.
- Sömürgeleikten kurtulmuş sayılabilecek Kıbrıs Türkleri ile Arjantin, ABD, Japonya, Finlandiya ve bazı Batı Avrupa ülkelerinde birkaç bin kişilik topluluklar halinde yaşayan mülteci Türkler.³⁸

Türk milliyetçilerinin ayrıca Amerika'da ilan edilen "Esir Milletler Haftası"nın Amerika'dan çok Türkiye'yi ve Türk milletini ilgilendiren yönlerine dikkat çekerek dünya gündemine oturtmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. "Esir Milletler" çemberine düşmüş olanların büyük çoğunluğu dini, dili, kanı, adı ve rengi Türk milletinden olanlardı. Bu sebeple emperyalizmin siyasi, iktisadî hatta kültürel şeklinin bile yıkıldığı ve protesto edildiği bir çağda komünist esareti altında bulunan milletlerin maruz kaldığı insanlık dışı muameleye öncelikle Türkiye'nin

³⁵ Babakurban, *Dış Türkler*, 3, 4, 29.

³⁶ *Milli Yol*, 13 Nisan 1962, 13.

³⁷ *Mücadele*, (5), Temmuz 1964, 3.

³⁸ Galip Erdem, *Sosyalizm ve Milliyetçilik Üzerine Mektuplar*, (İstanbul: Ötüken, 1975), 222-225.

karşı çıkması gerekiyordu Türk milliyetçilerine göre ne yazık ki Dışişleri Bakanlığı “Esir Milletler”in sesine kulak tıkama gâfletinde bulunuyordu.³⁹

Türkiye’de hükümetlerin ve Dışişleri Bakanlığının Dış Türkler konusunda pasifliği ve kayıtsızlığı karşısında Ağustos 1969’da Erol Kılınç, Ülkü Ocakları adına yaptığı açıklamada milli dış politika gerekliliği üzerinde durmuştur. Ayrıca Rusya, Çin, Irak, Suriye, Afganistan, Kıbrıs, Batı Trakya ve Balkan Türklüğüne dair “Esir Türkler Davası” veya “Dış Türkler”le ilgili olarak çeşitli uyarılarda bulunmuş ve öneriler ortaya konulmuştur. Bunlar:

- Esir Türkler davasının daha köklü ve yurt çapında ele alınmasını temin bakımından, uygun görülecek tarih, “Esir Türkler Haftası” olarak kanunlaştırılıp ilan edilmelidir.
- Hükümetimizce Esir Türkler davası süratle BM’ye getirilip müzakere edilmelidir.
- Devlet eliyle kurulacak bir ilmî enstitü tarafından Dış Türkler ülkelerinin tek tek ve bir arada, bütün cepheleriyle araştırılması en kısa zamanda sağlanmalıdır.
- Aramızda politik münasebetler bulunan devletlerin tabiiyetindeki özellikle Rusya’daki Türklerle haberleşme ve karşılıklı seyahatler için anlaşmaya varılmalıdır.
- TRT, yabancı dillerde yaptığı neşriyatın yanı sıra Dış Türkler için de mahalli lehçelerle neşriyatlar yapmalı, Türkiye’yi Dış Türklere; Dış Türkleri de Türkiye Türklerine tanıtmalıdır.
- Türk basını Dış Türkler davasına Vietnam’dan daha çok yer vermeli, Türk’e yakışacak bir ilgi göstermelidir.
- Dış Türklerin Türkiye ve hür dünyadaki temsilcilerine ve teşekküllerine yardım ve himaye göstermelidir.
- Türk Hükümeti, İslam dünyası ve hür dünya nezdinde “Esir Türkler”in kurtuluş davaları lehine tesir icra etmelidir.
- Din adamlarımız ve dinî teşekküllerimiz camilerde, okullarda ve neşriyatlarında Esir Türkler için kampanya açmalıdırlar.
- Ders kitapları, harita ve atlaslardaki Türk ülkeleri hakkındaki yanlış malumatlar düzeltilmeli, noksanlar tamamlanmalıdır.

Erol Kılınç, Kızıl Çin’in 1969’da Doğu Türkistan’ın Lobnor Gölü havzasında yaptığı atom denemesini de protesto ettiklerini, yaptıkları beyanların uluslararası alanda akis bulduğunu, hatta Almanya’daki Azatlık Radyosu-Radyo Liberty’de Kazakça ve Uygurca programlarda ele alındığını da anılarında yazmaktadır.⁴⁰

Bununla birlikte Ülkü Ocakları, eğitim serisi kitapları içinde de “Yaşasın Dünya Türklüğünün Bağımsızlık Mücadelesi” hitabıyla “Esir Türkler” isimli kitap yayınlamıştır. Kitapta 1959’da ilan edilen “Esir Milletler Haftası”nın Ülkü Ocakları’nın “Esir Türkler Haftası” olarak andığı dile getirilmiş, Türk kültür birliğinden bahsedilmiş, Esir Türkler; Kırım, Kafkasya, Azerbaycan, Batı Türkistan, Irak, İran, Yugoslavya, Bulgaristan, Batı Trakya, Doğu Türkistan Türkleri olarak ele alınmıştır. Türkiye’de hükümetlerin Esir Türklere karşı ilgisiz kaldığı bu yayında da belirtilmiş, Türkiye’de ve Esir Türkler arasında kültür yozlaşımı, başkalaştırma-kendine yabancılaştırma metotlarına karşı şuurulu olmak ve faaliyette bulunmak gereği üzerinde durulmuştur.⁴¹

BM tarafından her yıl temmuz ayının üçüncü haftasında kutlanan “Esir Milletler Haftası”nın 1978’te Ülkücü Gençlik Derneği tarafından bütün yurttan “Esir Türkler Haftası” olarak kutlanmaya başlayacağı bildirilmiş ve hafta boyunca ölüm orucuna başlamışlardır. İstanbul Ülkücü Gençlik Derneği Başkanı Fethi Yıldız, Türk dış politikasında Dış Türklere daha fazla

³⁹ Toprak, Ağustos 1972, 9.

⁴⁰ Erol Kılınç, *Damla Damla Yaşadıklarım*, (İstanbul: Ötügen, 2012), 201.

⁴¹ *Esir Türkler*, (Ankara: Ülkü Ocakları, ty), 74.

önem verilmesi gerektiğini söylemiş, konunun yeterince anlaşılmasını Türk'ün Türk'e ihaneti olarak değerlendirmiştir. Ayrıca Marmara Sinemasında üç gün süren toplantıda Dış Türkler konusunda öğretim üyeleri tebliğlerini sunmuşlar, Dış Türklerin müzikleri dinletilmiş, “Güneş Ne Zaman Doğacak” adlı film gösterilmiştir. Türkiye dışındaki Türklere yönelik baskı, zulüm, işkence ve eziyeti yansıtan bir fotoğraf sergisi açılacağı da açıklanmıştır.⁴²

MHP Genel İdare Kurulu Üyesi ve 12 Eylül 1980 Darbesi sonrasında MHP ve Ülkücü Kuruluşlar Davasında yargılanmış olan Taha Akyol da “Esir Milletler” konusunu değerlendiren isimlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Akyol, Sovyet egemenliğindeki “Esir-Tutsak Türkler”le ilgili olarak tarihsel süreci tetkik etmekte ve oradan konuyu milli uyanış sürecine getirmektedir. Akyol’a göre Moğol istilasından sonra Türkistan, sosyal bütünleşmesini yani nüfus kesafeti ve sosyal hareketlilik yönündeki gelişmesini bir türlü başaramamıştır. Yüz binlerce insanın ölmesi ve göçe zorlanması Türkistan’ın içine kapanmasına, insanların birbirlerine sadece kabile ve küçük hanlıklarla bağlanması sonucunu doğurmuştu. Timur İmparatorluğu ise hem kısa hem de sosyal yapıda değişiklikler yapamayan bir siyasi-askerî prestij devleti olduğu için, imparatorluğun yıkılmasından sonra Türkistan siyasi birliğini kaybederek tribal karakterli hanlık, emirliklere bölünerek Çarlık Rusya’sının egemenliğine girmiştir. Bu bölünmüşlük, İsmail Gaspıralı ve Ceditçilerin uyanış hamlelerinde mollaların yani Kadimcilerin tepkilerine de yansımıştır.⁴³ Türkistan’daki Cedit grupları, ülkede sadece modern eğitim ortamını sağlamakla kalmamışlar, oluşturdukları organizasyonlar aracılığıyla başta Türkiye olmak üzere çeşitli ülkelere öğrenci göndermeye çalışmışlardır. Ceditizm Hareketinin en yoğun olduğu yerlerden biri olan Buhara’da 1908 yılında Terbiye-i Etfal (Çocukların Eğitimi) adlı bir gizli bir cemiyet kurulduğu gibi Ceditçiler tarafından Aralık 1912’de “Turan” isminde bir de gazete çıkarılmıştır.⁴⁴

Sovyetler Birliği döneminde rejimin totaliter karakteri, milli uyanışı ve bağımsızlığı en zalimane metotlarla geciktirmiştir. Lenin’in amacı ise mazlum milletler üzerinde Rus milletinin değil, Rus proleteryaasının hâkimiyetini kurmaktır. Ancak Stalin döneminde komünizmin bir tür Rus sömürgeciliği olarak yerleştirilmesi faaliyetleri devam etmiştir. Buna karşı Taha Akyol, Zeki Velidi Togan’ın “Hatıraları”na atıfta bulunarak, Stalin’in Milliyetler Komiserliği Yardımcılığına kadar yükselmiş olan Mir Seyit Sultan Galiyev’in mazlum milletlerin kurtuluşu yolunda milletlerarası komünist veya kapitalist emperyalizme karşı “Turan Devleti”nin öncülüğünde bir “mazlum milletler ittifakı” yani koloniler enternasyonalini tasavvur ettiğine işaret etmektedir. 1980’lerde Akyol, Ziya Gökalp’ın, Mümtaz Turhan’ın, Erol Güngör’ün ve Mehmet Eröz’ün vurguladıkları manada bir millet olma cehdinin Türkistan Türklüğü içinde de başlamış olduğuna, “Şark Rönesansı”nın başlayacağına, emperyalizmi ise genel savaşın değil medeniyetin mağlup edeceğine inandığını söylemekteydi.⁴⁵

Bolşevik İhtilalinin iki önemli aktörü olan Lenin ve Stalin’in Ekim 1917’de kurulmasını sağladıkları dünya düzeninin ilginç bir şekilde aynı yüzyıl içerisinde 1985 yılında iktidara gelen halefleri Gorbaçov döneminde yıkılması yeni bir düzen tartışmalarını gündeme getirmiştir. 1989’da Sovyetler Birliği’nin savaşız, kan dökülmeden, sürpriz bir şekilde yıkılması geride bırakılan yüzyılın en önemli olaylarından biri olmuştur. Eski Sovyet ülkeleri, bloklarının

⁴² Metin Turhan, *Ülkü Ocakları (1966-1980)*, (Ankara: Hazar Matbaacılık, 2014), 1082.

⁴³ Taha Akyol, *Tarihten Geleceğe*, (Ankara: Ocak, 1983), 119, 126.

⁴⁴ Andican, *Türkistan Mücadelesi*, 23-24.

⁴⁵ Akyol, *Tarihten Geleceğe*, 130-139.

yıkılmasından sonra kısa bir tereddüt geçirmişler ve 1991 yılında peş peşe bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.⁴⁶

Türk Cumhuriyetlerinden Azerbaycan 30 Ağustos 1991’de, Özbekistan 31 Ağustos 1991’de, Türkmenistan 27 Ekim 1991’de, Kırgızistan 12 Aralık 1991’de ve Kazakistan 16 Aralık 1991’de istiklallerini ilan etmişlerdir. Bu kardeş Cumhuriyetleri ilk tanıyan ülke de Türkiye olmuştur. Türkiye, Türk Cumhuriyetlerinin uluslararası alanda tanınmasına katkılar sağladığı gibi tam bir plan dâhilinde olmasa da onlara krediler açarak sosyal ve ekonomik anlamda gelişmelerine de öncülük etmiş, orada okullar açmıştır.⁴⁷

2. Türklüğün Yeni Düzenine Doğru: Türkiye’nin Sınırları Dışındaki Türkler Meselesini Devlet Politikası Haline Getirmesi

Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan Cumhuriyetlerinin bağımsızlığı ile bağımsız bir Türk dünyası kavramı da ortaya çıkmıştır. Ancak Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlığını ilan etmesinden 10 yıl önce Türk dünyasına yönelik Prof. Dr. Turan Yazgan öncülüğünde İsmail Gaspıralı’nın “Dilde, Fikirde, İşte Birlik” umdesine uygun olarak 1980’de “Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı’nın (TDAV) kurulmuş olması oldukça anlamlıdır.

TDAV, Kentav, Celalabad, Çallı, Arça gibi yerlerde açılan okullarda tüm zorlamalara rağmen İngilizce ve Rusça eğitim yerine kasıtlı bölme ve parçalamalara karşı onları tekrar birleştirecek bir tek alfabenin, bir tek yazı dilinin yaratılmasını en büyük ihtiyaç kabul etmiş ve bu ihtiyacı bütün gücüyle karşılamaya yönelmiştir. Zamanla TDAV’nın eğitimi mümkün olduğu kadar Türkiye’deki eğitime paralel hale getirdiği anlaşılmaktadır. Zira Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için İnkılap Tarihi, bölge vatandaşları için ise Umumi Türk Kültürü dersleri mecburi tutulmuştur. Ankaravî Mehmed Efendi Medresesi binasında faaliyet gösteren vakfın Türk dünyası için önemi, vakfın kurumsal internet sitesinde Türk dünyası terimini ilk yerleştiren, Türk ülkelerinde ilk Türkçe eğitimi başlatan, Türk dünyası ile ilgili ilk gençlik ve çocuk şöleni düzenlemesi, Türkiye’de ilk Türk Halkları Asamblesi Konferansı ve Aksakallar Konferansı, ilk Türk Kadın Kurultayı düzenleyen, Türk dünyası müziğini derleyip korosuyla ilk tanıtan, Türk dünyası ressamlarına ilk resim sergileri açan vb. şekilde sıralanmıştır. Vakfın yönetim kurulunda Milliyetçi Cephe Hükümeti döneminde TRT Genel Müdürü olan Prof. Dr. Şaban Karataş da 14 Şubat 2016’da vefatına kadar bir süre bulunmuştur.⁴⁸

Bununla birlikte şeklen bağımsızlığını ilan etmiş cumhuriyetlerin, bağımsızlıklarını pekiştirme ve bunun gereklerini yerine getirme yönünde cesaretlendiren en önemli olay ise Rusya’nın Çeçenistan çıkmazı olmuştur. Rusya Federasyonu, aldığı önemli siyasi ve mali desteğe rağmen, diğer cumhuriyetler gibi hukuki bağımsızlığı dahi olmayan Çeçenistan’nın kendisine karşı hareketini bastıramamıştır. Diğer cumhuriyetlere göre Moskova’nın yanı başında bulunan ve orta büyüklükte bir vilayet kadar yüz ölçümü ve nüfusu bulunan bu ülke dört yıl gibi uzun bir savaşa rağmen ayakta kalabilmiştir.⁴⁹

Sovyetlerin içinde bulunduğu durum ve Çeçenistan krizine paralel şekilde Türkiye’de Türk milliyetçileri tarafından milletdaş olarak görülen Sovyet hegemonyası altındaki Dış Türklere olan ilgi daha da artmıştır. Bu ilgede Türk dünyasına yönelik devlet adına ilk somut

⁴⁶ *Türkiye İle Türk Cumhuriyetleri ve Bölge Ülkeleri İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu* , (Ankara: DPT, 2000), IX.

⁴⁷ Mehmet Saray, *Türk-Rus Münasebetlerinin Bir Analizi*, (İstanbul: MEB, 1998), 250-254.

⁴⁸ <https://turk.org/turk-dunyasi-arastirmalari-vakfi/>, Erişim Tarihi: 19.05.2025.

⁴⁹ Alaeddin Yalçınkaya, “Türk Cumhuriyetlerinin Siyasi Gelişimi”, *Türk Cumhuriyetleri ve Petrol Boru Hatları* içinde (255-293), Alaeddin Yalçınkaya (drl.), (İstanbul: Bağlam, 1998), 258.

çalışmalarının Anavatan Partisi'ne (ANAP) geçmiş bulunan Namık Kemal Zeybek'in Kültür Bakanı olduğu dönemde kendini gösterdiğini söylememiz yanlış olmayacaktır. Burada belirtilmesi gereken önemli bir husus, Zeybek'in Kültür Bakanlığı kadrosunda Dış Türklerle ilgili birimlerin başında 27 Mayıs 1960 Askerî Hareketinden sonra kurulan ve liderliğini Emekli Subay Vecihi Öğütçüoğlu'nun yaptığı Üniversiteliler Kültür Derneğinin üyelerinin bulunmasıdır. Milliyetçi gençliğin yetişmesinde etkili olmuş olan Galip Erdem'in seminerler verdiği adı geçen derneğe mensup olup bu dönemde Türk dünyasına yönelik vazifeler yüklenip faaliyet yürüten isimler arasında Acar Okan ve Ayvaz Gökdemir en başta gelenlerdi.⁵⁰ Bu dönemde Kültür Bakanlığı Müsteşarlığı görevine Zeybek'in önerisi ile getirildiğini (28. 8. 1989) ifade eden Acar Okan, Türk Lehçeleri Sözlüğü, Kutadgu Bilig, Divan-ı Lügatit Türk vb. eserlerin basımları, Milli Kütüphane'de Bilgi Bankasının kurulması, Sinema Kanununun hazırlanması, Yunus Emre Oratoryusunun Ayasofya'da icrası, Çanakkale ve Afyon Kocatepe Şehitliklerinin bakım ve onarımı, Devlet Sanatçılığının kapsamının genişletilmesi vb. yanında Türk dünyasına yönelik de faaliyetlerin yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu kapsamda başta Yesevi Türbesi olmak üzere Türk dünyasındaki tarihi yapıların restorasyonu, Kültür Antlaşmaları ve Kültür Kurultayları yapılmış, Türk kültür merkezleri ile ilişkiler geliştirilmeye çalışılmış, Avrasya Televizyonunun kurulması sağlanmış, Ayvaz Gökdemir Devlet Bakanı olunca da Türk Dünyası Koordinatörü olarak yeni yapılanmaya gidilmiş, 120 kadar personelle çalışma alanları genişletilmiştir.⁵¹

Türk dünyasının birlikteliği konusunda ilmî anlamda atılan ilk adımlardan biri ise alfabe konusunda olduğu anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda 18-20 Kasım 1991'de İstanbul'da Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Başkanı İnci Enginün tarafından Türk dünyasının çeşitli ülkelerinden dil bilimcilerin katıldığı bir toplantı düzenlenmiştir. Ortak alfabe konusunda ikinci toplantı ise 8-10 Mart 1993'te Ankara'da toplanmıştır.⁵²

12 Eylül 1980 Darbesi'nden sonra MHP'nin devamı olarak görülen Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) de Programında, Türk dış politikasına yön veren temel ilke olarak "milletlere istiklal, insanlara hürriyet" anlayışını benimsemiş, Türk'ün olduğu yerleri Misak-ı Millî olarak tasavvur etmiştir. MÇP, dış politikanın milli tarih ve dolayısıyla kültür boyutunu ihmal eden anlayışları reddetmiştir. MÇP Programında ABD ve diğer müttefiklerin terörü bizzat veya dolaylı destekleme ve cüretlendirmelerini düşmanlık olarak gördüklerini, Yunanistan'ın Lozan'a uymaya mecbur olduğu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) dost ve müttefiklerce tanınmasının sağlanması konularında uyarılarda bulunmuştur. Türkiye dışındaki Türklerle ilgilenmeyi bir macera değil realist dünya görüşü olarak gören Türk milliyetçileri, Türkiye'ye dışarıdan gelen Türkler için daha koordineli hareket edilmesi, onlar için vakıf kurulması görüşünde olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin eğitim ve kültür politikalarının Türk dış politikasının ve istihbaratının bir parçası olarak görülmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁵³

MÇP Programı dışında, MÇP'nin yayın organlarından Bizim Ocak Dergisi de konuya sayfalarında geniş yer ayırmış, Bulgaristan'da Türklere uygulanan baskıları "Esaret Yüreklerde" başlığı ile kamuoyuna taşımıştır.⁵⁴ Başka bir sayısında ise "Dış Türkler"i kapak konusu yapmıştır. Dergi, bu konuda Türkiye Cumhuriyeti'nin ve hükümetlerinin konuya ilgisizliğinden dolayı serzenişte bulunmuştur. Dergi, dil ve tarih encümenlerinin tutarlılığı

⁵⁰ Acar Okan, *İsmi Lâzım Değil Hatırladıklarım Kırk Ambar*, (İstanbul: Ötüken, 2015), 111-115.

⁵¹ Okan, *İsmi Lazım Değil*, 197-244.

⁵² Abdulvahap Kara, "Türk Dünyasının 20 Yıllık İşbirliği Sürecinde Türkiye ve Kazakistan", *Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye içinde* (195-209), Doç. Dr. Okan Yeşilot (ed.), (İstanbul: Ümraniye Belediyesi, 2012), 196-197.

⁵³ *Milliyetçi Çalışma Partisi Programı*, (1988), 78-80.

⁵⁴ *Bizim Ocak*, Temmuz 1987.

konusunda da eleştiriler getirmiş, ciddi bir kültür emperyalizmi olduğunu, hümanizm kanalıyla bu emperyalizme fırsat verildiğini, tarih konusunda Dış Türklerle ilgili olarak Sadri Maksudi Arsal, Zeki Velidi Togan ve “Türk Rönesansı”ni gerçekleştirmek amacıyla Türk insanının gelişmesinin sırrını Türkistan Türk Kültür ve Medeniyeti’nde arayan Ziya Gökalp hariç Yugoslav, Alman ve Fransız Türkologlarının eserlerinin tercüme edilmesinden öteye gidilmediğine dikkat çekmiştir. Oysa kültür ve din konusunda meseleye ciddi anlamda eğilmek gerekiyordu.⁵⁵ Bizim Ocak Dergisi, “21. yy.’a Hazır mıyız? Türk Dünyası” kapak konulu sayısında Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlığına kavuşmasından sonra da farklı görüşlere sahip büyük çoğunluğun kabul ettiği “21. yüzyılın Türk yüzyılı olacağı” düşüncesinin siyasi ve sosyal olayların çizdiği trende göre artık hayal ürünü olmaktan çıktığını yazmış ancak bazı uyarılarda da bulunmuştur. Buna göre, arzu edilen sonucun alınabilmesi için tarafların konuya aynı ehemmiyette ilgi göstermeleri gerektiği ifade edilmiştir. Mesele Türkiye nezdinde bir milli ülkü olarak benimsenmeli, çağın yükselen değerleri arasında gösterilen serbest pazara 21. yy. Türklüğünün kurban edilmemesine dikkat edilmeli ve para Kızılelma olmamalı, Türkiye “ağabey” sorumluluğunu idrak etmeliydi. Derginin Türkiye’de gözlemlediği anlayışa göre, Türk’ün bağımsızlık sevdası ve kahramanlığı, milli ve manevi bağlar yerine insanların heyecanlanması için Azerbaycan’daki petrolden, Özbekistan’daki pamuktan, Kazakistan’daki nükleer birikimden, Türkmenistan’daki doğal gazdan bahsedilmesi samimiyeti sorgulatmaktaydı. Ayrıca Ermenilerin Karabağ’da yaptıkları katliamlara ve adeta “İkinci Endülüs Hadisesi”ni andıran Bosna-Hersek katliamlarına karşı diplomatik caydırıcılıktan uzak bir bakışın olması da eleştiri konusu yapılmıştır.⁵⁶

Bu kapsamda MÇP Genel Başkanı Alparslan Türkeş, Başbakan Süleyman Demirel ile birlikte 200 kişilik bir kabile ile Türk Cumhuriyetlerini ziyaret etmiştir. Nisan ayının son haftası gerçekleşen ziyaret 6,5 gün sürmüş, Devlet Bakanı Cavit Çağlar ve Dış İşleri Bakanı Hikmet Çetin’in de bulunduğu heyet 4 Mayıs 1991’de Türkiye’ye dönmüştür.⁵⁷ Türkeş, görüşmelerinde ortak alfabe konusunda olumlu karşılandığını ancak Tacikistan’a İran’ın mollalar gönderip kendi alfabelerini kabul ettirerek Türkiye’den önce davrandıklarını belirtmektedir. Azerbaycan’da ise “Başbuğ” sloganıyla⁵⁸ karşılanan Türkeş, Azatlık Meydanında çok dürüst insan dediği Halk Cephesi lideri Ebulfeyz Elçibey’le dört yüz-beş yüz bin kişiye hitap ettiklerini bildirmektedir. Türkeş, Türkiye’nin Türk dünyasına yol gösterici olması durumunda başarılı sonuçlar alınacağı fikrini taşıyordu. Bu yüzden Türkeş, “Türk Cumhuriyetleri Yüksek Konseyi” adıyla bir “İşbirliği Konseyi”nin kurulmasını telkin etmiştir. Konseyin ilk başkanının Azerbaycan Cumhurbaşkanı olmasını, bunu sırasıyla diğerlerinin takip edeceği düşünülmüştür. Türkeş tarafından “Daimi İşbirliği Meclisi” adıyla her Türk Cumhuriyetinden onar veya on beşer kişinin katılacağı bir uzmanlar kurulu ve genel sekreterin “Türk Cumhuriyetleri Yüksek Konseyi” için gerekli çalışmaları yürütebileceği ifade edilmiştir.⁵⁹

⁵⁵ *Bizim Ocak*, Temmuz 1988, 26-31.

⁵⁶ *Bizim Ocak*, Haziran 1992, 10-14.

⁵⁷ *Bizim Ocak*, Mayıs 1991: 6.

⁵⁸ “Ortadoğu” ve “Kurultay” gazeteleri araştırmacılarından Ali Kuzu, Başbuğ sloganıyla ilgili ibret verici bir gelişme olarak 1976 yılının Nisan ayında Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’ün Kerkük ziyaretinden bahsetmektedir. Ziyareti ibret verici ve ilginç kılan Fahri Korutürk’ün Kerkük’e yaptığı ziyaret sırasında Türkmenler tarafından “Hürriyet istiyoruz”, “Kerkük’e Hürriyet, Milliyetçi Hareket”, “Başbuğ Türkeş”, “Katil Saddam” sloganlarıyla karşılanmış olmasıydı. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının başka ülkede “Başbuğ Türkeş” sloganlarıyla karşılanmasının akisleri büyük olmuştur. Korutürk, 27 Mayıs mesajında Türkiye için en büyük tehlike olarak Pantürkizm ve Panislamizmi göstermiştir. Bkz. Ali Kuzu, *Alparslan Türkeş Dokuz Işık*, (İstanbul: Kariyer, 2019), 97.

⁵⁹ Metin Turhan, *Alparslan Türkeş (1980-1997)*, (Ankara: Panama, 2016), 346.

Türkeş, Azerbaycan'da Elçibey'e yönelik gelişen muhalefete karşı da harekete geçmek gerektiğini düşünmüş, Kafkas coğrafyasında ve hâlâ Sovyet etkileri devam eden, tam anlamıyla bağımsızlığına kavuşmamış olan Türk Cumhuriyetlerinde Türkiye'nin etkin olmasına işaret ediyordu. Türkeş, Kafkas coğrafyasında etkin olmak ve Elçibey'e destek olmak amaçlı, Ülkü Ocakları Derneğinin eski başkanlarından İrfan Özcan ve cezaevinden yeni çıkmış bulunan Atilla Kaya'yı Azerbaycan'da ülkücü bir birlik kurmak amacıyla görevlendirmiştir. İsmi bizzat Türkeş'in verdiği "Rüzgâr Birliği"nin eğitimi için kamp bölgesini yani "Rüzgâr Kampı"nı ise Bakü yakınlarında bir kasabanın, Tovuz'un Emniyet Müdürü olan Nevruz Hasanoğlu göstermiş ve bu konuda destek olmuştur.⁶⁰

"Rüzgâr Birliği"nin oluşum sürecine ülkücüler arasında Nevruz Emi olarak da tanınan Novruz Hasan Bozalğanlı, "Şah Mat-Bir Yarbay'ın Kaleminden Azerbaycan Gerçeği" adlı kitabında detaylı şekilde yer vermiştir. Türkiye'den gelenler Elçibey'le de görüşüp onayını almışlardı. Gelenlerin Novruz Hasan Bozalğanlı ile tanışmaları 1992 yılının yaz ayında Rauf Arifoğlu'nun düğününde olmuş, bir süre sonra komando eğitimine başlanmış, "Hocalı Katliamı"nın yıl dönümü de dâhil olmak üzere birkaç başarılı operasyon gerçekleştirilmiştir. Bozalğanlı'nın verdiği bilgilere göre, daha sonra komando eğitimi veren Hamit Hoca ve Atilla Kaya Azerbaycan İçişleri Bakanlığına çağırılmış, daha sonra Haydar Aliyev'in oyunuyla ortadan kaldırılacak olan Bakan Yardımcısı Rövsen Cavadov tarafından 500 bin manat ödül verilmek istenmiş ancak para kabul edilmemiş, Tovuz'daki şehit ailelerine verilmesi kararlaştırılmıştır. Bozalğanlı ayrıca Türkiye'den Azerbaycan'a giden ülkücü sayısının söylendiği gibi 5 bin değil en fazla 60'ı bulmuştur.⁶¹

Türk milliyetçilerinin 1990'ların başından itibaren "Yeni Dünya Düzeni"ne karşı Türklüğün yeni düzenini hazırlama ve oluşturma kaygısı ile hareket ettikleri görülmektedir. Bu kaygı doğrultusunda "Milliyetçi-Ülkücü Hareket" in iki farklı yoldan yürüdüğü görülüyor. Türk-İslam ülkücülüğü temelinde kendini hissettirenler, mevcut devlet politikalarını eleştirerek sık sık dergi sayfalarında uyarılarda bulunurken; Türkeş ve parti çevresi ise Türk dünyasına bakış konusunda fikirlerine uygulama zemini bulmak amacıyla devleti yönetenlere nüfuz etme ve onları motive etme yolunu seçmişlerdir. Bu gelişme zamanla hükümet mensuplarının ve siyasilerin Türkeş'in tarihi tecrübeleri ve tespitlerinden faydalanma temayüllerini de artırmıştır. Bu çerçevede 1991'de Körfez Krizi sırasında Alparslan Türkeş, Cumhurbaşkanı Turgut Özal'a yazmış olduğu mektupta Türkiye'nin bu krizi iyi değerlendirmesi gerektiğini belirtmiştir. Musul ve Kerkük'ün kontrol altına alınması için gerekli adımların atılmasını önermiş ve bu süreçte hükümetin yanında olacaklarını ifade etmiştir.⁶² Bu sebeple Türkeş, Cumhurbaşkanı Turgut Özal ve ANAP Hükümetinin, Kuzey Irak'taki halkı sözde Saddam Hüseyin'e karşı korumak amacıyla yabancı askerlerden oluşan "Çekiç Güç"ün Silopi'de konuşlandırılmasına izin vermesini bir basiretsizlik olarak değerlendirmiştir. Türkeş'e göre, Türk ordusu içerisinde meydana getirilecek bir "Çekiç Güç", Zaho'da, Musul'da ve Kerkük'te konuşlandırılabilir, on binlerce Türk'ün katili olan Saddam'a karşı etkili olunabilirdi.⁶³

Türkeş ve Türk milliyetçilerinin Dış Türkler konusunda bir siyasi partiden beklenenin çok üzerinde gayret sarf ettikleri, kurumsal hale gelen etkinliklerin öncülüğünü yaptıklarını söyleyebiliriz. Kamuoyu oluşturmak ve çeşitli coğrafyalarda Türk ve Müslümanlara karşı

⁶⁰ Necdet Pekmezci, Nurşen Büyükyıldız, *Ülkücüler-Öteki Devletin Şehitleri*, (İstanbul: Kaynak, 1999), 182, 183.

⁶¹ Novruz Hasan Bozalğanlı, *Şah-Mat Bir Yarbayın Kaleminden Azerbaycan Gerçeği*, Kemal Gürel (Akt.), (Ankara: Altinküre, 2003), 95-99, 133, 219.

⁶² Selçuk Duman, "Alparslan Türkeş'in Türkiye'nin Uluslararası Güncel Sorunlarına Çözüm Önerileri", *Devlet*, 15 (479), 2018, 47.

⁶³ Turhan, *Alparslan Türkeş*, 290, 324.

uygulanan asimilasyon ve baskı politikalarına karşı Türk dünyasından temsilcilerin ve davetlilerin de katıldığı telin mitingleri düzenlenmeye başlanması bu doğrultuda faaliyetlerden biridir. Mesela Ankara Etlik'te 2 Mayıs 1993'te gerçekleşen "Milli Bütünlük ve Ermeni Sırp Zulmünü Telin Mitingi"ne ülkücü sanatçı İlham Gencer, Mustafa Bağışlayıcı ve sözlerine "Kahramanlar, şanlı Bozkurtlar" şeklinde başlayan Bosna Hersek Büyükelçisi Hayrettin Somun, Azerbaycan Milletvekili Enver Bayram da katılmışlardır. Enver Bayram, Mehmet Emin Resulzade'nin "*bir kere yükselen bayrak bir daha yere inmez*" ifadesiyle mitingi heyecana dönüştürmüştür.⁶⁴

İlki 1993'te 22 Mart'ta Nevruz kutlamasıyla Antalya'da başlatılan Türk Dünyası Kurultayları da MHP ve Türk milliyetçilerinin kurumsal hale getirdiği ve milletdaşlık hukukunu perçinleyen etkinliklerdendir. Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Başbakan Süleyman Demirel ve SHP Genel Başkanı Erdal İnönü'nün de katıldığı kurultay Demirel'in himayesinde ve Alparslan Türkeş'in davet sahipliğinde gerçekleşmiştir. "Kardeş Türk Devlet ve Topuluklarının Değerli İdarecileri ve Aziz Misafirler" cümlesiyle konuşmalarına başlayan Özal, Türk tarihinin yıldızının çok yükseklerde parladığını, Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlığı ile bir dönüm noktasına geldiğini ifade ettikten sonra MHP'nin kurucularından ve kurmaylarından Dündar Taşer'e atıfta bulunarak "*Rahmetli Dündar Taşer'in, daha bu hadiselerin hiçbiri ortada yokken, derin bir sezgi ve isabetle ifade ettiği gibi, Türk tarihinin sarkacı inebileceği en alçak noktayı geride bırakmıştır. Bundan böyle ve artık, bütün dünya bu tarih sarkacının yükselişini seyredecek*" demiştir.⁶⁵

Kurultaya KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, Azerbaycan Cumhuriyeti Başbakanı Ali Mövsimov da KKTC Başbakanı Derviş Eroğlu örs üzerinde demir döverek Ergenekon'dan çıkışı sembolize etmişlerdir. Diğer Türk Cumhuriyetlerinin temsilci düzeyinde katıldığı kurultayda Azerbaycan Cumhuriyeti adına konuşma yapan Azerbaycan Başbakanı Ali Mövsimov, öncelikle Azerbaycan Cumhurbaşkanı Ebulfaz Elçibey'in "ortak dil ve medeniyet" vurgusunu ele alan konuşma metnini takdim etmiştir. Ardından konuşmalarına devam eden Ali Mövsimov, "İsmail Gaspıralı'nın "*Dilde, Fikirde, İşte Birlik*" düsturu dayanağımız olmalıdır" demiştir. Kırgızistanlı Manascı, Manas Destanı'ndan sunduğu kesitlerden "*... Kurultay meydanı kutlu olsun. Türk atalarına aydınlık yol olsun...*" ifadeleri ile başlatılmış, bütün bir dünya Türklüğü içinde yer alan Türk toplulukları adına konuşmalar yapılmıştır. Bununla birlikte "Dil-Alfabe Komisyonu", "Kültür Komisyonu", "Eğitim-Bilim Komisyonu", "Ekonomi-Teknoloji Komisyonu", "Siyaset-Hukuk Komisyonu" olmak üzere ihtisas komisyonları toplanmıştır.⁶⁶

Başbakan Süleyman Demirel'in "İkinci bir Ergenekon" olarak nitelediği kurultay Tanıl Bora ve Kemal Can'a göre, MHP'ye sağlanan ideolojik bir nüfuzun da alâmetiydi. İlk kurultaydan sonra ülkücüler arasında "Türk Birleşik Devletleri" söylemi de kendini hissettirmeye başlamıştır. İkinci kurultay 1994 Ekim'inde İzmir'de Cumhurbaşkanı Demirel'in himayesinde yapılmış, Türkeş, ulu Türkistan'ın kurulması temennisini dile getirmiş, Türk Dünyası Kurultaylarının her yıl başka bir Türk Cumhuriyetinde yapılması yönünde görüş beyan etmiştir. Üçüncü kurultay da Eylül 1995'te yine İzmir'de toplanmış, Elçibey'in tasfiyesinden dolayı Azerbaycan üst düzeyde temsil edilmemeye başlanmıştır. 24 Mart 1996'daki kurultay Ankara'da Selim Sırrı Tarcan Spor Salonunda toplanmış, Doğru Yol Partisi lideri Tansu Çiller ve birçok bakan da hazır bulunmuştur. Türkeş bu kurultayda Demirel'e kurt başlı bir asa da hediye etmiştir. Kurultayların tertiplenmesini Abdülhalûk Çay başta olmak üzere MHP'li

⁶⁴ Metin Turhan, *Milliyetçi Hareket*, (Ankara: Polietika), 2020, 625.

⁶⁵ *Türkiye Günlüğü*, (22), 1993, 16.

⁶⁶ Eşe Çağlar, "Antalya'da Toplanan Türk Kurultayları'nın Tarihi Değerlendirmesi", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 5, sayı 6 (2018): 251-253.

entelijansiyanın seçkin bir mevcudunun Türkes'in başkanlığında bir araya geldiği Türk Devlet ve Toplulukları Dostluk Kardeşlik ve İşbirliği Vakfı (TÜDEV) üstlenmiştir.⁶⁷

5. Türk Dünyası Kurultayı için de Türkes 26 Mart 1997'de bizzat konuşma metnini yazdırmış, devamını Almanya dönüşü tamamlarız demiştir. Ancak Türkes'in 4 Nisan 1997'de hayatını kaybetmesi sonucu 11 Nisan 1997'de kurultay Türkesiz geçmiştir. Rıza Müftüoğlu'nun okuduğu konuşma metninde Türkes, Türk birliği ümidini, Türk Ortak Pazarı kurulmasını ve iş birliklerinin kurulmasını yineliyor, "güneş 2000 yılında Türklerin yaşadığı bu coğrafyada tekrar doğmalı, 21. Yüzyıl Türk yüzyılı olmalıdır" diyordu. Türkes, bu son konuşma metninde başta Uygur ve İran'daki Kaşkay Türkleri olmak üzere Suriye ve Irak'taki Türklerin insan haklarına dayalı bir yaşam tarzına sahip olmasının sağlanmasının bu kurultayların gündem maddesi olması gerektiğini de belirterek kurultayları somut adım atmaya yönlendiriyordu.⁶⁸

Türk Dünyası Kurultayları dışında MHP parti içi faaliyetlerine de büyük destek veren Abdülhalük Çay'a göre, 1990'lı yıllarda Türkiye'nin Türk Cumhuriyetlerine açılmasını engelleyen üç önemli faktör bulunuyordu. Bunlardan İran faktörü yüzyıllardır Doğu ve Batı Türklüğünü ayıran bir çıbanbaşıydı. İkinci faktör, Türkiye'den daha fazla Batı güdümünde ve kontrolünde olan Suudi faktörü, üçüncü faktör ise Rusların yıllardır takip etmiş oldukları etnogenez politikası doğrultusunda, ayrı kimlik kazandırdığı Kazaklık, Türkmenlik, Özbeklik, Azerilik kazandırdığı bu cumhuriyetlerdeki Rus yetiştirmesi aydınların politikaları. Çay, İran faktöründe Kürtçülük konusunun da harekete geçirildiğine işaret etmiştir. Nitekim Çay, İranlı Yezidi Kürt ve Harvard Üniversitesinde Yakın Doğu Dilleri ve Uygarlıkları Fakültesinde Öğretim Görevlisi olarak çalışmış olan Mehrdad R. İzady'nin "Kürtlerin El Kitabı"nda "Çok dilli, çok dinli ve çok ırklı bir millet olmalarına rağmen Pankürtçülük gerçekleşecektir" dediğini aktarmaktadır. Çay'a göre, emperyalizmin amacı Ermeni ve Kürtlere yönelik bütünleştirme politikası takip ederken Türkleri yaşadıkları coğrafyalarda parçalı tutmak ve Türk birliğini engellemektir.⁶⁹

MÇP/MHP, Dış Türklerin sorunlarını mecliste de gündeme getirmiş, sorunlarının takipçisi olmuştur. Konya Milletvekili Servet Turgut ve 11 arkadaşınca "Ata Yurdumuz Büyük Türkistan'ın Doğu Bölümünü Oluşturan Doğu Türkistan'da İnsanlık Dışı Faaliyetlerin Ortaya Çıkarılması" hakkında Araştırma Önergesi; Erzurum Milletvekili Rıza Müftüoğlu tarafından 17.12.1991'de Stalin döneminde sürgün edilip vatansız bırakılan Türkler ve Ahıska Türklerinin başvurularıyla ilgili Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'e Soru Önergesi; Kayseri Milletvekili Mustafa Dağcı tarafından Dünya Ortodoks Kiliselerinin 12 liderinin İstanbul Fener Rum Patrikhanesinde gizlice toplanmaları ve Batı Trakya'daki Türk azınlığa uygulanan baskılarla ilgili Başbakan Süleyman Demirel'e yazılı olarak cevaplandırılması için Soru Önergesi; Erzurum Milletvekili Rıza Müftüoğlu tarafından 13.5.1992, 13.3.1992, 12.5.1992, 12.3.1992 tarihlerinde hükümetin Nahçıvan'la görüşmeler başlatması ve Nahçıvan sınırındaki askerî tampon bölgenin kaldırılması, sınır kapısı açılması konularında Başbakan Süleyman Demirel'e, Nahçıvan'ın kış şartlarından dolayı gıdaya ihtiyaç duyması ve ticaretin geliştirilmesi konusunda Sanayi ve Ticaret Bakanı Tahir Köse'ye, Nahçıvan'la iletişim sorunlarının çözülmesi konusunda Ulaştırma Bakanı Yaşar Topçu'ya, Nahçıvan'dan gelmek isteyen öğrenciler için ve kardeş üniversiteler olan Nahçıvan Devlet Üniversitesi ve Erzurum Atatürk Üniversitesi ilişkileri konusunda Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan'a, Nahçıvan'ın, Erzurum'da Azerbaycan Devletine bağlı bir Başkonsolosluk açmak için Türkiye'ye müracaatı konusunda Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'e Soru Önergesi verilmiştir. Yine MHP'nin 1993'te yeniden

⁶⁷ Tanıl Bora, Kemal Can, *Devlet ve Kuzgun*, (İstanbul: İletişim, 2016), 239-241.

⁶⁸ Hüseyin Hüsnü Uğur, *Başbuğlu Yıllar*, (Ankara: Berikan, 2018), 507-510.

⁶⁹ *MHP Parti İçi Eğitim Faaliyetleri*, (Ankara: MHP Genel Merkezi Basın Propaganda ve Halkoyu Aydınlatma, 1996), 110, 115.

kuruluşu öncesinde siyasal anlamda doğan Türk milliyetçiliğinin meşru zemini olarak görülen ve milli kimlik, milli kültür ve Türkiye dışındaki Türklere duyulan aidiyetle sembolleşen 3 Mayıs'ın "Türk Hakları Günü" adıyla kutlanmasına yönelik kanun teklifi verildiğini de görüyoruz.⁷⁰

1994 yılı Dışişleri Bakanlığı bütçesiyle ilgili konuşmalarda da Trabzon Milletvekili Koray Aydın, Türkiye Cumhuriyeti'nin dış meselelerinin Türk dünyası, Karadeniz havzası, Balkanlar ve Orta Doğu'da kümelendiğini dile getirmiş, özellikle Çekiç Güç ve Yunanistan'ın PKK'yı desteklemesi, Batı Trakya Türkleri üzerindeki baskılar, Kıbrıs'ta iki ayrı milletin olduğu gerçeğinin dünya gündemine oturtulamaması konularına değinmiştir. MHP'ye göre Türkiye, Türk Cumhuriyetleri başta olmak üzere, Türkiye'nin yakın ilişki içinde olduğu diğer devletleri de kapsayan bir devletler grubunun KKTC'yi resmen tanınmasını sağlamak mecburiyetindedir.⁷¹

Bizim Ocak Dergisine göre, 12 Eylül 1980'de iktidarı basan Kenan Evren ve Konsey üyelerinin fahiş hatası sonucu ABD'nin de direktmesiyle Yunanistan'ın NATO'ya dönüşünün sağlanması, daha sonra Yunanistan'ın Avrupa Topluluğu'na tam üyeliğinin de gerçekleşmesi Kıbrıs politikasını zaafa uğratmıştır. Çünkü Kıbrıs konusunda, siyasi iktidarın Avrupa Topluluğu'na tam üyelik zaafını çok iyi değerlendiren Batı tarafından Türkiye'nin daha çok sıkıştırılmasına sebep olmaya başlamıştır.⁷²

Türkiye'nin Batı tarafından sıkıştırılmasını azaltmak ve Yunan tahriklerini püskürtmenin yolunu MHP bu dönemde KKTC'nin daha fazla ülke tarafından tanınmasında görmüştür. Bu kapsamda MHP, KKTC'nin Türk Cumhuriyetleri dışında Makedonya, Bosna-Hersek, Arnavutluk, Pakistan, Bangladeş tarafından tanınması yönünde bir fikre sahip bulunuyordu.⁷³ KKTC'nin ya en kısa zamanda BM'ye üye bağımsız bir devlet statüsüne kavuşturulmasını ya da taksim yapılmak suretiyle Türkiye'ye otonom statüsü ile bağlı bir kanton haline getirilmesinin de savunuculuğunu yapmıştır.⁷⁴

Türkiye'nin Akdeniz'deki çıkarları, Orta Doğu'nun güvenliği ve 500 yıllık Türk hâkimiyeti yönüyle önemsedığı KKTC'yi Türk milliyetçileri adeta Türkiye'nin bir ili olarak görmek istiyordu. Bu kapsamda Türk milliyetçilerinin adadaki faaliyetleri 1974 öncesinde Millî Ülkü Derneği adı altında, 1974-1980 arasında Türk Ocakları, 1986-1994 arasında Milliyetçi Düşünce Derneği adı altında, 1994'te Ülkü Ocakları, 1997'de de KKTC Ülkü Ocakları adıyla faaliyetler yürütmüştür. Aslen Karşılı olan Erhan Arıklı'nın⁷⁵ Kıbrıs'ta kurduğu Milliyetçi Adalet Partisi de Rauf Denktaş'ın destekçisi olmuştur.⁷⁶ 1996 yılının Kasım ayında Kıbrıs Rum milliyetçilerinin motosikletlerle sınırı geçme eylemlerine karşı da Türkeş'in emriyle Ülkü Ocaklarında seferberlik ilan edildiği bu konuda Ülkü Ocakları Genel Başkanı Azmi

⁷⁰ MHP Meclis'te-Milliyetçi Hareket Partisi'nin TBMM Faaliyetleri, (ty), 264, 292-301, 214-215.

⁷¹ MHP Meclis'te, 174-175.

⁷² Bizim Ocak, Ağustos 1991, 13.

⁷³ Turhan, *Alparslan Türkeş*, 407.

⁷⁴ MHP Seçim Beyannamesi, (24 Aralık 1995), 28.

⁷⁵ Daha sonra KKTC'nin eski Kırgızistan Turizm Temsilcisi olan Erhan Arıklı, motorsikletli olaylarla ilgili olarak Rum tarafınca kırmızı bültenle aranmaya başlamış ve yargılanmak istenmiştir. Konuyla ilgili olarak Arıklı, Kırgızistan'da düzenlediği basın toplantısında yaptığı açıklamada, motorsikletli Rum gençlerin 11 Ağustos 1996'da Derinya'a KKTC sınırlarını delme eylemi sırasındaki yaşananlarda ölen Tasos İsak'ın kimler tarafından öldürüldüğünü bilmediğini söylemiştir. Kendisinin bu eyleme karşı Kıbrıs Türk tarafındaki karşı eylemi organize eden sivil toplum örgütlerinden biri olan Türk-Bir'in başkanı olduğunu ve o gün Ledra Palace sınır kapısındaki eylemi organize ettiklerini o gün Lefkoşe'de olduğunu söylemiştir. Bkz. *Türkel*, No: 7-8, Eylül-Ekim 2012, s. 3.

⁷⁶ Bora vd. *Devlet Ve Kuzgun*, 216

Karamahmutoğlu'nun harekete geçtiği ve Türkiye'den 2500 motosikletli ülkücünün KKTC'ye sevk edildiği gazeteci Necdet Pekmezci tarafından ifade edilmektedir.⁷⁷

Türkeş, yurt dışına çalışmak için gitmiş bulunan Türklerle ilgili olarak da onların anadil ve din derslerinin ciddi boyutlarda ele alınması, Türkçe'nin ortaokul ve liselerde ikinci dil olarak resmîleştirilmesi, yurtdışında bulunup yuva kuran gençlerin eşlerinin yanlarına gelmesi önündeki engellerin kaldırılması, çifte vatandaşlık hakkı tanınması ve bu sorunların çözümü için "Yurtdışı Türkler Bakanlığı"nın kurulması önerilerini çoğu kez kamuoyu ile paylaşmıştır.⁷⁸

Türkeş'e göre, Avrupa ülkelerinde eski sömürgelerinin ve halen egemenlikleri altında bulunan ülke dışındaki topraklarda kurulu devletlerle ortak dil, tarihi ilişki ve kültür bağları sebebi ile kurulmuş ve faaliyette bulunan bakanlık ve devlet kuruluşları bulunduğu bilinmektedir. İngiltere'de "Foreign and Commonwealth Office", Fransa'da "Le ministère des Outre-mer" gibi bu devletlerin müstemlekeleri için öngördüğü bu tür devlet kuruluşları ve bakanlıkların; Türkiye gibi aynı millete mensup, aynı dili konuşan, aynı dine inanan diğer Türk Devlet ve toplulukları bakımından Türkiye Cumhuriyeti bünyesinde kurulmasından daha tabii bir şey olamazdı. Bu yüzden Türkeş, 14 Aralık 1994'te "Dış Türkler Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Teklifi" vermiştir.⁷⁹

Doğulusu ve Batılısıyla Türklük âlemini bir bütün olarak ve Türklüğü de bir şuur olarak telakki eden MHP, 1995 Seçim Beyannamesinde "*Ekonomik alanda sıkı ilişkilere dayanan Avrasya Ekonomik Birliğinin kurulmasına; siyasi ve askerî alanda ise bağımsız Türk Cumhuriyetleri'nin gönüllü iş birliği esasına dayanan ve eşitlik temeli üzerine kurulu bir siyasi yapılanmaya öncülük edilecektir*" diyerek ileri süreçte ve kurumsal olarak Türk dünyasına bakışını ortaya koymuştur.⁸⁰

MHP'nin, Türk milliyetçiliğinin siyasi organizasyonu olarak ortaya çıktığı yıllardan itibaren temel meselelerinden biri olarak ele aldığı Türk dünyası konusuna hem insanlık hem de Türklüğün "Yeni Dünya Düzeni"nde konumu olarak ciddiye aldığı anlaşılmaktadır. Gerek ABD gerekse Batılı ülkelerin Türkiye'nin güvenliği konusunda yarattığı sorunlar ve terörü destekler nitelikte politika ve söylemleri de Türkiye'yi bu noktada Türk dünyasıyla daha etkili ilişki ve iletişime ittiği savunulabilir. Ancak MHP, Türkiye'nin Müslüman ülkelerle de bir "Ortak Pazar"ın kurulması, Türkiye'nin AB üyeliği gibi meselelerde referanduma gitmesi, dış politikada tek bir yöne değil dengeli ve uyumlu bir şekilde hareket etmesi taraftarı gözükmemektedir. Batı Trakya, Muharrem Şemsek'in 1994'te düzenlediği basın toplantısında "manevi bahçemiz" dediği Bosna-Hersek⁸¹, Arnavutluk, Makedonya ile de tarihi ve kültürel ilişkileri geliştirilmesi ve buraları Türkiye'nin güvenliği olarak görmesi gerektiğinin altı çizilmekteydi.⁸² Yani MHP'nin Türk dünyasına eski Türk yurtlarına bakışı aynı zamanda 2000'li yıllarda bir "Türk Jeopolitiği"ne zemin hazırlanması amacına yönelik söylenebilir. Türk jeopolitiği açısından Rıza Müftüoğlu, Alparslan Türkeş'in Orta Doğu ülkelerinin başta ABD ve İngiltere olmak üzere emperyalist devletlerin gölgesinden kurtulması bölgede Türk-İslam dairesi içinde hareket edilmesi düşüncesini taşıdığını da yazmaktadır. Bu çerçevede bir grup ilahiyatçının ziyareti esnasında bu konuda çalışmalar başlatılması için Rıza Müftüoğlu'na talimat verdiği, arkasından da Suudi Arabistan Krallığı'na Suudi Arabistan'ın Türkiye

⁷⁷ Pekmezci, *Öteki Devletin Şehitleri*, 226.

⁷⁸ Turhan, *Alparslan Türkeş*, 370-372.

⁷⁹ *Alparslan Türkeş'in TBMM'deki Konuşmaları (27.05.1960-04.12.1995)*, Hüseyin Hüsnü Uğur (drl.), (Ankara: TBMM Basımevi, 2009), 417.

⁸⁰ *MHP Seçim Beyannamesi*, (24 Aralık 1995), 27.

⁸¹ Bora vd. *Devlet Ve Kuzgun*, 236.

⁸² *MHP Seçim Beyannamesi*, (24 Aralık 1995), 28.

Büyükelçiliği kanalıyla bir yazı yazıldığı Müftüoğlu tarafından aktarılmaktadır. Burada Orta Doğu'da barışın korunması ve sağlamlaştırılması, "İslam Ortak Pazar"ı ve "Müslüman Devletler Topluluğu" organizasyonu için harekete geçilmesi vurgulanmıştır.⁸³ Türk milliyetçilerinin verdikleri mücadele Sovyetlerin dağılması ve Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlığını ilan etmesi ile başlayan süreçte Türk İşbirliği Kalkınma Ajansı kurulmuş, Türkiye'de de medya, basın, üniversiteler konuya daha yakından ilgi göstermeye başlamışlardır. Aslında bir Dış Türkler ve Türk Cumhuriyetleri tarihi de oluşmaya başlamıştır. Üniversitelerin Tarih Bölümlerinde bu yönde dersler konulmaya başlarken Türk lehçelerine yönelik çalışmalar da önem kazanmıştır.

Bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü de 1991'de başlatmış olduğu "Basında Dış Türkler Bibliyografya" serisiyle araştırmalarda kolaylık sağlaması amaçlanan projeyi hayata geçirmiştir. Genel olarak Dış Türkler, Altay Sibiry Türkleri, Batı Türkleri, Doğu Avrupa Türkleri, Türkistan Türklerine dair gazete, dergi, sivil toplum kuruluşlarının haber bültenleri, üniversite yayınları vb. olmak üzere süreli yayınlar taranmış konuyla ilgili haber ve yayınların bibliyografik künyeleri çıkarılmıştır. Bu çalışmaların tamamı 1 Ocak 1990'dan 31 Aralık 1995'e kadar beş cilt olarak tamamlanmış ve beşinci cildi 1996'da neşredilmiştir. 1 Ocak 1996-30 Haziran 2000 tarihleri arasında kapsayan çalışma ise Dr. Yusuf Sarımay'ın müdürlüğü döneminde tamamlanmıştır. Ayrıca 1 Ocak-30 Haziran 2000 arasında ihtiva eden Kıbrıs Bibliyografyası hazırlanmıştır.⁸⁴

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna giden süreçte çoğunluğu Türk olan topraklarda milli sınırlar çerçevesinde bir devlet tahayyül edilmiş ve Lozan Barış Antlaşmasından sonra da siyasi sınırlar içinde bir Türk devleti teşekkül etmiştir. Bu teşekkülün öncelikli hedefi sınır sorunlarını halletmek ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurumsallaşmasını sağlamak olmuştur. Türkiye, etrafındaki manda yönetimleri ve Ege Denizi'nde İtalya hâkimiyeti, Kafkas coğrafyasında Sovyet hâkimiyeti sebebiyle temkinli ve rasyonel politikalar takip etmeye azami ölçüde dikkat etmiştir.

Bununla birlikte Atatürk Döneminde dış politika süreci yönetilirken bütünüyle Türk milletinin ve Türk dünyasının menfaatleri gözetilmiş, zorunlu olarak etkili bir Dış Türkler politikası uygulanamamış olsa da Türkiye dışındaki Türklerin temsilcileri ve ilim adamlarının Türkiye'nin kurumsallaşmasına katkıları, 1926 Bakü Kurultayı'na katılım sağlaması, Balkanlardan gelen Türklere kucak açılması Türkiye dışındaki Türklere yönelik politikaların da başlangıcı olmuştur denilebilir.

II. Dünya Savaşı yıllarında BMCumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün takip ettiği siyaset karşısında Türk milliyetçileri Sovyet hâkimiyeti altındaki Türklerin kurtuluşu ümidiyle Sovyet karşıtı bir tutum sergilemişlerdir. Türk milliyetçileri Turancılık suçlamasıyla yargılanmış olsa da Türkiye'de Dış Türkler konusunda gündem oluşturmayı başarmışlardır. Atsız ve çevresi bu konuda yoğun bir faaliyet yürütürken, 1950'lerden itibaren milliyetçi dergilerde Hızırбек Gayretullah, Ziyaeddin Babakurban, İsa Yusuf Alptekin ve İmre Toth gibi isimlerin de meseleyi ele alması, konunun emperyalizme karşı bir Türklük davası olduğunu ortaya koymuştur.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde beka sorunu karşısında ortaya çıkan Türk milliyetçiliği, nasıl ki Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına yol olmuşsa II. Dünya Savaşı süreci de Dış Türklerin hürriyet ve bağımsızlık mücadelesini desteklemeye yönelmiştir. Bu süreçten sonra

⁸³ Rıza Müftüoğlu, *Derin Sayfalarıyla Milliyetçi Hareket*, (İstanbul: Akis, 2006), 58-59.

⁸⁴ *Basında Dış Türkler Bibliyografya VI*, Ankara: TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı Yayınları, 2001), V-XXII.

Alparslan Türkeş CKMP ile Türk milliyetçiliğinin siyasileşmesinin daha sonra da MHP ile Türk milliyetçiliğinin kitleselleşmesinin öncülüğünü yapmıştır. Gerek CKMP döneminde gerekse MHP ve 12 Eylül 1980 Darbesi sonrası MÇP ve tekrar MHP çatısı altında kendini ülkücü olarak tanımlayan Türk milliyetçileri Tuna'dan Altaylara, Karadeniz'in kuzeyinden Afganistan'a kadar Türklük âleminin sorunlarını gündeme getirmiş, Kıbrıs konusunda hükümetleri özellikle uyarmış, Kerkük katliamını yıl dönümlerinde anmış, bütünüyle Dış Türklere olan ilgisizlikten dolayı hükümetleri eleştirmiş, Türk'ün olduğu bütün toprakları Misak-ı Milli kabul etmişlerdir.

1990'lara gelindiğinde MÇP lideri Alparslan Türkeş “fikirleri gerçek olan lider” olarak anılmaya başlarken bu defa da meselenin devlet politikası haline gelmesi için çaba sarf edilmiştir. Türkeş, Türkiye'nin ayrıca terörle de uğraştığı bu süreçte “Türk Çekiç Gücü” önerisinde bulunmuştur. Türk dünyası politikaları ve milli konularda hükümetlerin yanında yer alan ve bu konuda tecrübe ve bilgisinden faydalanılan Türkeş, daha etkili bir Türk dünyası politikası için terörle mücadele konusuna ayrı bir ehemmiyet vermiş, raporlar hazırlatmıştır. Türk milliyetçileri 1990'larda “Yeni Osmanlılık” ve “Çok Kültürlülük” talep ve gündemine, dış dünyada da “Küreselleşme” ve “Yeni Dünya Düzeni”ne karşı “Türklüğün Yeni Düzeni”ni, “Türk Jeopolitiği” kapsamında ele almışlardır.

Bu bağlamda Türk milliyetçilerinin mesele üzerindeki etkilerini göz önünde tutarak Türkiye'nin sınırları dışındaki Türklerle ilgili politikasına yönelik şu öneriler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Türkiye’de “Türk Dünyası Kütüphanesi ve Arşiv Merkezi”nin kurulması,
- 3 Mayıs’ın “Türk Hakları Günü” olarak özel bir gün olarak kutlanması,
- “Ergenekon Bayramı”nın ortak milli bayram olarak kutlanması,
- Türkiye’de artan Türk dünyası öğrencileri göz önünde tutularak Türk üniversitelerinde zorunlu ders olarak okutulan Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi dersinin içeriğinin çağdaş Türk dünyasını da kapsayacak şekilde yenilenmesi,
- Üniversitelerin tüm bölümlerindeki öğrencilerin tercih edebileceği seçmeli “Türk Kültür Tarihi ve Coğrafyası”na yönelik derslerin konulması,
- Devlet ve özel televizyonların, radyoların Türk kültürüne ve Türk dünyasına yönelik faaliyetlerini artırmaya yönelik yeni ve kalıcı yasal düzenlemeler yapılması,
- Konuyla ilgili enstitü ve araştırma merkezlerinin ve faaliyetlerinin çoğaltılması,
- Türk dünyasından gelen öğrenciler için vakıflar kurulması ve burs imkânı sağlanması,
- Bütün Dış Türklere arasında “Türk Dünyası” ve “milletdaşlık” kavramının yerleştirilmesine yönelik çabaların artırılması,
- Türk dünyasına yönelik nüfus politikalarının ele alınması,
- Gerek Türk Cumhuriyetleri gerekse Türk'ün olduğu diğer bölgelerle ilgili iletişim ve etkileşim imkânlarının artırılmasıdır.

Kaynakça

- Ağanoğlu, H. Yıldırım. *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanlar'ın Makûs Talihi*. İstanbul: Kum Saati, 2001.
- Akça, Mehmet. “Sovyetler Birliğinde Galiyevcilik.” *Türkiiz* 3, sayı 17 (2012): 63–101.
- Akpolat, Yıldız. *Türkiye’de Milliyetçiliğin Sosyolojisi*. Erzurum: Fenomen, 2008.
- Akyol, Taha. *Tarihten Geleceğe*. Ankara: Ocak, 1983.
- Alparslan Türkeş’in TBMM’deki Konuşmaları (27.05.1960-04.12.1995)*. Hüseyin Hüsnü Uğur (der.). Ankara: TBMM Basımevi, 2009.
- Alpkaya, Faruk. *Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşu (1923-1924)*. İstanbul: İletişim, 2013.
- Andican, Ahat. *Türkistan Mücadelesi*. İstanbul: Ötüken, 2020.

- Anzerlioğlu, Yonca. "Hamdullah Suphi ve Gagauz Türkleri." *Hamdullah Suphi ve Gagauzlar* içinde, Mehmet Şahingöz ve Alper Alp (ed.), 143-152. Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 2016.
- Babakurban, Ziyaeddin. *Dış Türkler ve Türkistan Davası*. İstanbul: Doğan Güneş, 1962.
- Basında Dış Türkler Bibliyografya VI*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı Yayınları, 2001.
- Bizim Ocak*, Ağustos 1991.
- Bizim Ocak*, Haziran 1992.
- Bizim Ocak*, Temmuz 1987.
- Bizim Ocak*, Mayıs 1991.
- Bora, Tanıl, Kemal Can. *Devlet ve Kuzgun*. İstanbul: İletişim, 2016.
- Bozalganlı, N. Hasan. *Şah-Mat Bir Yarbayın Kaleminden Azerbaycan Gerçeği*. Kemal Gürel (Çev.). Ankara: Altinküre, 2003.
- Bozkurt, Mahmut Esat. "Azlıklar İşi 1." *Son Posta*, 16 Şubat 1936.
- Can, Adem. "Yeni Kafkasya Mecmûası." *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 41 (2007): 109-122.
- Coşkun, Recai. "20. Yüzyıl Türk Aydınlanması: Türkiye'deki Turan ve Turan'daki Türkiye." *Türkiiz* 33, sayı 17 (2012): 43-63.
- Çağlar, Eşe. "Antalya'da Toplanan Türk Kurultaylarının Tarihi Değerlendirmesi." *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)* 5, sayı 6 (2018): 241-263.
- Danişmend, İsmail Hami. *Türklük Meseleleri*. İstanbul: Fatih Yayınevi, 1983.
- Darendelioğlu, İlhan. *Türk Milliyetçiliği Tarihinde Büyük Kavga*. İstanbul: Oymak Yayınları, 1976.
- Darendelioğlu, İlhan. *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri*. İstanbul: Anda, 1975.
- Duman, Selçuk. "Alparslan Türkeş'in Türkiye'nin Uluslararası Güncel Sorunlarına Çözüm Önerileri." *Devlet* 15, sayı 479 (2018): 38-52.
- Erdem, Galip. *Sosyalizm ve Milliyetçilik Üzerine Mektuplar*. İstanbul: Ötüken, 1975.
- Esir Türkler*. Ankara: Ülkü Ocakları, ty.
- Evlıyaoğlu, Gökhan. *Su Uyur Komünist Uyumaz*. İstanbul: Toprak, 1962.
- Feyzioğlu, Turhan. *Fırtınalı Yıllarda Ülkücü Hareket*. İstanbul: Ozan, 2005.
- Güçlü, Gülümser. "Milliyetçi-Mukaddesatçı Bir Dergi: Toprak Dergisi (1954-1961)." Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, 2019.
- Kara, Abdulvahap. "Türk Dünyasının 20 Yıllık İşbirliği Sürecinde Türkiye ve Kazakistan." *Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye* içinde, Okan Yeşilot (ed.), 195-209. İstanbul: Ümraniye Belediyesi, 2012.
- Karabacak, Ahmet. *Üç Hilal'in Hikâyesi*. İstanbul: Bilge Oğuz, 2011.
- Kerman, Zeynep, and İnci Engünün. *Atatürk Devri Fikir Hayatı I*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1981.
- Kılınç, Erol. *Damla Damla Yaşadıklarım*. İstanbul: Ötüken, 2012.
- Küçük, Cevdet. "Danişmend, İsmail Hami." *TDVİA* 8 (1993): 465-467.
- Kuzu, Ali. *Alparslan Türkeş Dokuz Işık*. İstanbul: Kariyer, 2019.
- MHP Meclis'te-Milliyetçi Hareket Partisi'nin TBMM Faaliyetleri*. ty.
- MHP Parti İçi Eğitim Faaliyetleri*. Ankara: MHP Genel Merkezi Basın Propaganda ve Halkoyu Aydınlatma, 1996.
- MHP Seçim Beyannamesi*. 24 Aralık 1995.
- Milli Yol Dergisi*, 13 Nisan 1962.
- Milli Yol Dergisi*, 23 Şubat 1961.
- Milli Yol Dergisi*, 27 Temmuz 1962.
- Milliyetçi Çalışma Partisi Programı*. 1988.
- Mücadele* 5 (Temmuz 1964).

- Mücadele Dergisi* 12 (Mart 1965).
- Müftüoğlu, Rıza. *Derin Sayfalarıyla Milliyetçi Hareket*. İstanbul: Akis, 2006.
- Nalbantoğlu, Muhiddin. *Alparslan Türkeş ile Tarihi Aydınlatan Sohbetler*. İstanbul: Toker, 2010.
- Okan, Acar. *İsmi Lâzım Değil Hatırladıklarım Kırk Ambar*. İstanbul: Ötüken, 2015.
- Özcan, Ömer. *Türkçüler: Cumhuriyet Devrinde Bir İdealin Takipçileri*. İstanbul: Dergâh, 2020.
- Öztürk, Serdal. "Hızırбек Gayretullah'ın Hayatı, Faaliyetleri ve Doğu Türkistan Davasındaki Yeri." Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, 2016.
- Parla, Taha. *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmî Kaynakları III*. İstanbul: İletişim, 1992.
- Pekmezci, Necdet, and Nurşen Büyükyıldız. *Ülkücüler-Öteki Devletin Şehitleri*. İstanbul: Kaynak, 1999.
- Saray, Mehmet. *Türk-Rus Münasebetlerinin Bir Analizi*. İstanbul: MEB, 1998.
- Tanör, Bülent. *Osmanlı-Türk Anayasal Türk Gelişmeleri*. İstanbul: YKY, 2014.
- Tanyu, Hikmet. *Türkçülük Davası ve Türkiye'de İşkenceler*. Kayseri: Erciyes, 1950.
- Toprak Aylık Ülkü Dergisi*, Ağustos 1972.
- Toprak Aylık Ülkü Dergisi*, Mart-Nisan 1971.
- Turhan, Metin. *Alparslan Türkeş (1980-1997)*. Ankara: Panama, 2016.
- Turhan, Metin. *Milliyetçi Hareket*. Ankara: Polietika, 2020.
- Turhan, Metin. *Ülkü Ocakları (1966-1980)*. Ankara: Hazar Matbaacılık, 2014.
- Türk, Vahit. "1926 Bakü Türkoloji Kurultayı." *Türkiz* 3, sayı 17 (2012): 25-43.
- Türkel Dergisi* 7-8 (Eylül-Ekim 2012).
- Türkeş, Alparslan. *Dış Politikamız ve Kıbrıs*. İstanbul: Kutluğ, 1974.
- Türkiye Günlüğü* 22 (1993).
- Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı. "Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı." Erişim tarihi: 19 Mayıs 2025. <https://turan.org/turk-dunyasi-arastirmalari-vakfi/>.
- Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri ve Bölge Ülkeleri İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: DPT, 2000.
- Uğur, Hüseyin Hüsnü. *Başbuğlu Yıllar*. Ankara: Berikan, 2018.
- Uzun, Turgay. *Türk Milliyetçiliği ve MHP*. Ankara: Ebabil, 2005.
- Yalçın, Semih. *Türk Milliyetçiliğinin Bir Hizmetkârı Alparslan Türkeş*. Ankara: Sivas Ülkü Ocakları Yayını, 2001.
- Yalçınkaya, Alaeddin. "Türk Cumhuriyetlerinin Siyasi Gelişimi." *Türk Cumhuriyetleri ve Petrol Boru Hatları* içinde, Alaeddin Yalçınkaya (der.), 255-293. İstanbul: Bağlam, 1998.
- Yaman, Ertuğrul, A. Kemal Bolaç. *Türkiye'deki Türk Dünyası*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2015.
- Yeşilot, Okan, Burcu Özdemir. "Sovyet Arşiv Belgeleri Işığında Basmacı Hareketi." *Bellekten* 85, sayı 302 (2021): 279-309.